

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АГРОЕКОЛОГІЇ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
ВГО «АСОЦІАЦІЯ АГРОЕКОЛОГІВ УКРАЇНИ»



ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ: ТРАДИЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

BALANCED NATURE MANAGEMENT: TRADITIONS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

**Матеріали II Міжнародної
науково-практичної конференції**

21 грудня 2018 року

Київ 2018

Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2018 р.). К.: ДІА, 2018. 104 с.

Видання містить матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації». Тематика конференції відображає комплексність, міждисциплінарність і багатовекторність проблем природокористування та інноваційних підходів до їх вирішення. У доповідях учасників представлено економічні, екологічні та соціальні засади забезпечення збалансованого природокористування.

Матеріали збірника будуть корисними для фахівців у сфері екології, теорії і практики природокористування, охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки.

Матеріали подаються в авторській редакції

Шановні учасники і гості конференції!

Від імені колективу Інституту агроекології і природокористування НААН, організаційного комітету конференції вітаю учасників і гостей II Міжнародної науково-практичної конференції «Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації». Наша конференція є корисною з точки зору широкого обміну досвідом та визначення основних напрямків наукового розвитку. Регулярні конференції стануть доброю традицією і створять умови для обміну науковою інформацією та практичним досвідом, забезпечуючи залучення всіх зацікавлених осіб до обговорення та вирішення актуальних питань взаємодії довкілля і суспільства в інтересах збалансованого розвитку країни та світу в цілому.

Сьогодні рішення органів державної влади мають базуватися на глибокому науковому аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку економіки. Пошук ефективної відповіді на виклики часу вимагає від науковців визначення шляхів реформування економіки, спрямованих на практичну реалізацію збалансованого природокористування. Раціональне використання природних ресурсів і збереження довкілля в цілому передбачає забезпечення гідного, довготривалого та високого рівня життя нинішніх й прийдешніх поколінь.

Проблеми природокористування завжди були важливими для людства, але найбільшій актуальності вони набули в наш час, коли господарська діяльність людини викликала великі зміни навколишнього природного середовища на всій планеті. Тому, все повніше усвідомлюється необхідність глобального вирішення проблем природокористування на науковій основі. У розв'язанні цих проблем винятково важливою є роль учених-екологів, наукові доробки яких є тим самим наріжним каменем, здатним поліпшити екологічну ситуацію, забезпечити збалансоване природокористування та охорону навколишнього природного середовища.

Я глибоко переконаний, що лише спільними зусиллями представників наукових кіл і громадських організацій ми зможемо мінімізувати вплив сучасної техногенної цивілізації на навколишнє природне середовище і зберегти нашу планету для прийдешніх поколінь.

Бажаю учасникам і гостям конференції натхнення, цікавих наукових дискусій та плідної роботи.

***О.І. ФУРДИЧКО, академік НААН,
директор Інституту агроекології і
природокористування НААН***

ЗМІСТ

Березницька М.В. Ринкові інструменти стимулювання інвестиційної діяльності для секторів землекористування та управління відходами	8
Бутрим О.В. Імперативи внутрішнього вуглецевого ринку сектору сільськогосподарського землекористування	12
Вдовиченко А.В. Кластерний підхід до виробництва органічної сільськогосподарської продукції	14
Гончар С.М. Сучасні проблеми зниження родючості ґрунтів Вінницької області	16
Грановська Л.М., Кисельова Р.А. Теоретичне забезпечення балансу інтересів у сфері природокористування зони рисосіяння	19
Грещук Г.І. Нормативно-правове забезпечення системи регулювання землеустрою	22
Гулінчук Р.М. Інституціональний механізм використання потенціалу земель сільськогосподарського призначення	24
Гуторов О.І. Екологічна та економічна безпека інвестиційних проектів в аграрному виробництві	26
Дребот О.І., Височанська М.Я., Сологуб Ю.О. Виклики євро регіонального співробітництва в умовах забезпечення еколого-економічної безпеки	28
Квітка І.В. Позитивні та негативні ефекти в птахівничій галузі України	30
Ковалів О.І. Основні імперативи до програмного забезпечення звершення земельної реформи в Україні	32
Комарова Н.В., Дребот О.І. Інституціональні особливості забезпечення функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення	35

Коніщук В.В., Коваль С.І., Мельник Н.М. Дослідження змін клімату в Західному Поліссі України та їх вплив на продуктивність сільськогосподарських культур.....	38
Кочеригін Л.Ю., Комаров Д.Ю. Організація збалансованого використання і охорони земель сільськогосподарського призначення.....	40
Лазаренко В.І. Концептуальний підхід до розвитку екологічного маркетингу в аграрному секторі економіки.....	42
Маджд С.М. Природоохоронні заходи відновлення якості техногенно трансформованих водних систем.....	45
Нагорнюк О.М., Городиська І.М., Хітренко Т.Ф. Від стратегічних цілей збереження довкілля до екологічної безпеки України.....	47
Оборська А.Е., Матейко І.М. Менеджмент-планування для об'єктів смарагдової мережі на землях лісогосподарського призначення.....	50
Павліщук О.П., Кравець П.В. Підходи до адаптивного лісового менеджменту в умовах зміни клімату.....	51
Прядка Т.М., Камінецька О.В. Проблематика управління земельними ресурсами при формуванні територіальних громад в умовах децентралізації влади.....	54
Салюта В.А., Дорош А.Й. Аналіз ефективності впровадження реформи децентралізації влади в контексті самодостатності ОТГ.....	56
Самойлов О.О. Стан та перспективи функціонування організаційно-економічного механізму управління твердими побутовими відходами.....	60
Скрипник Л.Р., Іщенко Н.Ф. Стратегія Ради ІКАО в області екологобезпечного землекористування авіаційного транспорту.....	61
Сонько С.П. Збалансоване природокористування у системі «природа-суспільство».....	64

Стадник А.П., Славгородська Ю.В.	
Стан виконання певних нормативно-правових вимог щодо оптимізації структури агроландшафтів Центрального Лісостепу України	66
Ступень М.Г.	
Формування еколого-орієнтованих моделей кадастрового обліку сільськогосподарських земель	69
Ступень Н.М.	
Стратегічні пріоритети збалансованого розвитку рекреаційних територій	71
Ступень Р.М.	
Інституціональні засади розвитку ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення	75
Таратула Р.Б.	
Інтегрована земельно-інформаційна система як основа сталого використання земельних ресурсів	76
Тарнавський В.А., Дребот О.І.	
Фіскальне регулювання сільськогосподарського землекористування	78
Терещенко Ю.Є.	
Еколого-економічна оцінка ефективності сільськогосподарського землекористування Київської області	81
Тимошенко В.В.	
Проблеми функціонування системи оцінки впливу на довкілля в Україні	83
Ткачук Н.П.	
Реакція спірохет <i>Leptospira interrogans</i> на виділення зелених водоростей <i>Scenedesmus obtusus</i>	86
Чудовська В.А.	
Збалансоване використання альтернативної енергетики у контексті забезпечення сталого економічного зростання	88
Шевчук Н.М., Приведенюк Н.В.	
Вплив способів вирощування розсади на продуктивність материнки звичайної	90
Шкуратов О.І.	
Розвиток екологічної концепції сталого економічного зростання	93

Ярова І.Є.

Форсайтна методологія в системі трансформації просторового розвитку лісового комплексу України	97
---	----

Ярута М.Ю.

Інноваційний механізм управління земельними ресурсами	99
--	----

РИНКОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ СЕКТОРІВ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

На даний час приблизно 40 країн та понад 20 міст, штатів і регіонів, на долю яких припадає чверть світових викидів парникових газів (ПГ), визначають ціну на квоти викидів парникових газів, як основний інструмент зі скорочення обсягів викидів ПГ та/або забезпечення їхнього помірного зростання. Разом у цих країнах плата за викиди ПГ в атмосферу покриває приблизно половину обсягів викидів, або приблизно дорівнює 7 гігатоннам еквівалента двоокису вуглецю ($\text{Гт CO}_2\text{e}$), чи приблизно 12 відсоткам світових обсягів викидів ПГ. Все більше таких юрисдикцій впроваджують плату за викиди ПГ шляхом розробки та впровадженні схем торгівлі квотами на викиди ПГ (СТВ). Станом на 2016 рік, СТВ функціонували на чотирьох континентах у 35 країнах, у 13 штатах або провінціях та в семи містах, представляючи 40 відсотків світового ВВП. Поза межами цих систем також проводилася підготовка і розробка СТВ в інших країнах.

В той самий час, як світ оцінює наслідки Паризької кліматичної угоди, увага переноситься від визначення напрямів скорочення обсягів викидів парникових газів (у формі національно визначених внесків (НВВ)) на важливі питання шляхів досягнення цих скорочень, та звітування про них в рамках майбутніх механізмів міжнародного обліку скорочень викидів ПГ. Наявний досвід показує, що, за умови правильно розробленої системи, торгівля квотами на викиди може бути ефективним, надійним і прозорим інструментом для досягнення низьковитратних скорочень викидів парникових газів.

Водночас досягається мобілізація представників приватного сектору, залучаються інвестиції та активізується міжнародне співробітництво. Проте, для досягнення максимальної ефективності розробка будь-якої СТВ має відповідати її меті та вихідним умовам. Україна має можливість скористатися практичним досвідом, отриманим станом на 2018 р. внаслідок впровадження СТВ по всьому світі, включаючи Європейський Союз, декілька провінцій і міст у Китаї, Каліфорнію, Квебек, північно-східні штати Америки, Альберту, Нову Зеландію, Казахстан, Республіку Корею, Токіо і Сайтама [1].

Два види ринкових інструментів можуть забезпечити встановлення ціни на викиди ПГ: торгівля квотами на викиди та податок на викиди ПГ в атмосферу. Обидва механізми мають багато спільного. Як торгівля квотами на викиди, так і податок на викиди ПГ мають на меті інтерналізацію витрат, які виникають при викидах парникових газів, і які несе суспільство, шляхом створення ціни на ці викиди, що може: змінити поведінку виробників, споживачів і інвесторів таким чином, щоб скоротити обсяги викидів, однак у спосіб, який забезпечує гнучкість стосовно того, хто здійснює заходи, які заходи вони здійснюють, і коли вони здійснюють такі заходи; стимулювати інновації в технології і практичне застосування; створювати екологічні, медичні, економічні та соціальні супутні переваги; забезпечити уряду надходження, які можуть бути використані для скорочення інших податків або підтримки державних витрат як безпосередньо на кліматичні заходи, так і в інших сферах.

Ключова різниця полягає в тому, що при податку на викиди ПГ уряд встановлює ціну та дозволяє ринку визначати кількість викидів парникових газів. При торгівлі квотами на викиди, уряд встановлює обмеження по кількості викидів та дозволяє ринку визначати ціну. Також у різних формах існують гібридні системи, які поєднують елементи обох підходів, наприклад, СТВ з нижньою або верхньою ціновою межею, або податкові схеми, які приймають одиниці скорочення викидів для зменшення податкових зобов'язань.

На практиці, те, що торгівля квотами на викиди забезпечує достатній рівень впевненості стосовно майбутнього рівня викидів, допомогло її зробити привабливим варіантом політики для багатьох урядів. Крім того, фактичні докази вказують на те, що стратегічне використання безкоштовного розподілу квот на викиди для управління впливами розподілу ресурсів та впливами витоку вуглецю за торгівлею викидами полегшило справу забезпечення політичної підтримки. І останнє, що не менш важливо, СТВ можуть об'єднуватись з іншими СТВ або з механізмами скорочення викидів ПГ, дозволяючи організовувати міжнародне співробітництво щодо плати за викиди ПГ в атмосферу і формувати більш потужні ринки з більш широким географічним охопленням. Незалежно від того, який інструмент обрано для встановлення ціни на викиди ПГ, для успішного формування такого інструменту може застосовуватись спільний набір принципів [1].

Обидва ринкових інструмента забезпечення встановлення ціни на викиди ПГ - торгівля квотами на викиди або податок на викиди ПГ в атмосферу потребують встановлення системи моніторингу, звітності та верифікації викидів ПГ.

В 2018р. в Україні за підтримки Проекту Світового Банку «Партнерство заради ринкової готовності в Україні» та Міністерства екології та природних ресурсів розроблено національну концепцію законодавства щодо моніторингу, звітності та верифікації викидів ПГ.

Проектом закону України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» передбачається запровадження ефективною системи для отримання достовірних даних про обсяги викидів парникових газів (ПГ) на підприємствах як передумови для запровадження ринкових механізмів боротьби зі зміною клімату та забезпечення адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Цей законопроект знаходиться на розгляді у Верховній раді України.

Документ визначає правові та організаційні основи функціонування моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів та спрямований на виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а також на виконання вимог Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Паризької угоди [2].

Проте ми не бачимо в проекті нормативної документації врахування видів діяльності, що призводять до викидів ПГ в секторах землекористування, зміни у землекористуванні та лісового господарства (ЗЗЛГ) та управління відходами.

Той факт, що сектори ЗЗЛГ та управління відходами не згадуються в проекті нового українського законодавства щодо системи моніторингу, звітування та верифікації викидів ПГ, пояснюється тим, що вуглецеві кредити від них на сьогоднішній день виключені з системи СТВ ЄС відповідно до Директиви 2004/101 / ЄС.

В той же час поточні (2016-2018рр.) обговорення в рамках процесу РКЗК ООН стосовно способу надання ринкової стимуляції лісорозведенню для протидії викидам від вирубки лісів в багатьох країнах, зробили можливість включення сектору ЗЗЛГ в СТВ ЄС цікавим та можливим варіантом.

Також встановлено, що для стимулювання інноваційної діяльності кліматично орієнтованого ведення сільського господарства та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення та орних земель з точки зору низьковуглецевого розвитку, в світовій практиці впроваджується субсидювання діяльності малих сільських господарств із запобігання ЗК, агрострахування, «зелені» та «кліматичні» кредити, використання спеціального маркування продукції відповідно до ТУ ISO / TS 14067 GHG - Carbon footprint of products) – розрахунки викидів пар-

никових газів у життєвому циклі сільськогосподарської продукції (футпрінт).

Відповідно до Стратегії низьковуглецевого розвитку (СНВР) [3], низьковуглецева політика у сфері управління відходами спрямована на створення передумов щодо збільшення частки утилізації ТПВ, їх максимального повторного введення у господарський обіг як вторинних ресурсів. Ця політика дозволить зменшити обсяги відходів з житлового, комерційного та адміністративного секторів через програми, які зменшують утворення відходів. Зменшення утворення відходів безпосередньо в джерелі їх утворення одночасно призводить до зменшення викидів ПГ як від захоронення відходів, так і при виробництві вище по технологічному ланцюжку. Також відбудуватиметься скорочення викидів ПГ, пов'язаних з транспортуванням ТПВ.

Для реалізації такої політики за світовим досвідом ефективним є використання такого інструменту, як податок на викиди ПГ в атмосферу, який в певній формі включається до плати (тарифу) за захоронення відходів на звалищах без попередньої переробки або використання в цілях отримання енергії.

Таким чином, можна зробити висновок, що найближчим часом актуальним для України стане створення системи моніторингу, звітності та верифікації викидів ПГ також в секторах ЗЗЛГ та управління відходами для забезпечення використання для них ринкових інструментів встановлення ціни на викиди ПГ та стимулювання інвестиційної діяльності щодо їх низьковуглецевого розвитку.

Список використаних джерел

1. Торгівля квотами на викиди на практиці: посібник із розбудови та впровадження системи торгівлі: [Електронний ресурс] / Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://menr.gov.ua/news/32026.html>.
2. Проект Закону України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів»: [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://menr.gov.ua/news/32022.html>
3. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://menr.gov.ua>.

Бутрим О.В.

д.е.н., с.н.с.

Інститут агроекології і природокористування НААН

м. Київ

ІМПЕРАТИВИ ВНУТРІШНЬОГО ВУГЛЕЦЕВОГО РИНКУ СЕКТОРУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Реалії еколого-економічного розвитку зі сформованою динамікою суспільно-економічних відносин та екологічні запити суспільства призводять до змін в усвідомленні значимості не лише земельних ресурсів, а й ініціювали пріоритетність ландшафтного підходу, на основі якого формується організація природокористування у розвинених країнах. Шляхом домовленостей та взаємних зобов'язань міжнародна спільнота намагається усунути ряд загроз та зберегти рівень екологічної безпеки на прийнятному рівні, у тому числі і протидіяти впливам зміни кліматичної системи. Таким чином, формується система вимог до організації життєдіяльності, що набувають статусу імперативів та формують систему принципів функціонування як виробничої сфери, так і суміжних секторів, до складу яких входить і рослинництво.

Важливість сектору сільського господарства, і перш за все, сільсько-господарського землекористування, визначається не тільки його значимістю для збереження агроекологічної та продовольчої безпеки, а і мірою економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. Крім суто економічних характеристик агровиробничих процесів, якими визначається виробництво товарної групи культур, сектор сільськогосподарського землекористування володіє ще одним ресурсним потенціалом, реалізація якого здатна на порядок підвищити рівень капіталізації земель і сприяти подоланню еколого-економічної кризи в Україні.

Можливість отримання додаткових інвестиційних джерел шляхом запровадження фінансово-економічного інструментарію з організації торгівлі набутими вуглецевими одиницями абсорбції резервуаром мінеральних ґрунтів вимагає трансформації основного принципу природокористування, який запроваджено на конференції в «Ріо» [1] від вигляду «забруднювач платить» до формулювання «користувач відшкодовує», рис. 1, що обумовлює пріоритетність діяльності з упередження негативних наслідків відносно заходів з відшкодування втрат і відновлення агроресурсного потенціалу. При цьому наявність вуглецевих одиниць у агропідприємства є свідченням збалансованого землекористування та своєрідним мандатом для продовження виробництва товарної продукції рослинництва, а участь

підприємства-агровиробника у транзакціях вуглецевого ринку підтверджує рівень ефективності господарювання, підвищує активи підприємства та сприяє виконанню держави міжнародних зобов'язань щодо пом'якшення впливів сільськогосподарського землекористування на зміну клімату.

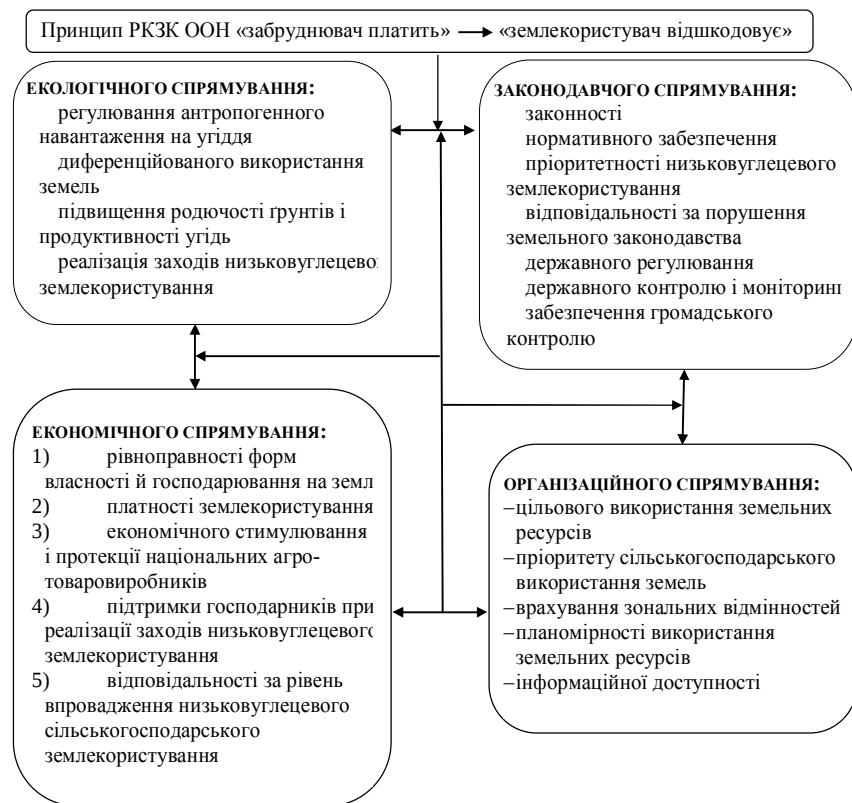


Рис. 1. Система принципів організації низьковуглецевого сільськогосподарського землекористування

Джерело: сформовано автором.

Запровадження запропонованого принципу передбачає організаційно-економічну і фінансову відповідальність землекористувачів за рівень агро-екологічної безпеки, який створюється в результаті використання земель, у тому числі і з метою виробництва товарної продукції рослинництва. Таким чином створюються організаційно-економічні умови господа-

рювання, які перешкоджають надмірну експлуатацію земель з метою постійного нарощування економічних прибутків без запровадження системи землеохоронних заходів для збереження агроресурсного потенціалу. При цьому орієнтація на ландшафтний підхід вимагає запровадження системи заходів більш високого рівня, що орієнтовані не лише на відновлення і збереження родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення, а охоплюють і суміжні території та забезпечують відновлення і збереження природоресурсного потенціалу всього регіону.

Таким чином, запропонована модифікація посилює пріоритетність вимог щодо забезпечення збалансованого природокористування та знаходиться у руслі євроінтеграційних прагнень України, чим забезпечується відповідність принципам сільськогосподарського землекористування у країнах ЄС [2, с. 6], що вимагають збереження максимально наближеного до первинного стану ландшафтів навколишнього природного середовища при забезпеченні прийнятної рівня життєдіяльності населення і розвиток сільських територій. При цьому забезпечується збереження рентабельності та конкурентоспроможності агровиробників – резидентів країн ЄС при забезпеченні розвитку освіти і науково-інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию (14 июня 1992 года). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Overview of CAP Reform 2014-2020. Agricultural Policy Perspectives Brief, EAFRD: European Agricultural Fund for Rural Development, 2013. # 5. 10 p. URL: <https://ec.europa.eu>.

Вдовиченко А.В.

к.с.-г.н.

*Приватне сільськогосподарське підприємство ім. Т.Г. Шевченка
с. Тростинка*

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

В якості одного з стратегічних напрямів реалізації перетворень в аграрному секторі виступає розвиток сільськогосподарського підприємництва в напрямі екологізації землекористування, виробництва органічної продукції та розвитку вітчизняного ринку органічної (екологічної) продукції [1, с. 14]. На нашу думку, забезпечити поступовий перехід до принципів екологізації в сільському господарстві і підвищити конкурентоспроможність українських сільськогосподарських товаровиробників органічної продук-

ції є можливим при організації в сільськогосподарських регіонах країни локальних аграрно-науково-інноваційних формувань (кластерів), орієнтованих на виробництво, переробку, зберігання та реалізацію органічної продукції в аграрному секторі, до яких пропонуємо застосувати термін “органічний кластер”.

Світова практика застосування кластерних структур доводить, що кластеризація – це, перш за все, запорука становлення розвиненого господарства та конкурентоспроможної економіки. По-друге, кластер – це поєднання кооперації та конкуренції між його учасниками, яке дозволяє їм отримувати синергетичний ефект, що підвищує конкурентоспроможність об’єднання в порівнянні з окремими підприємствами. По-третє, процеси кластеризації базуються на взаємодії між такими трьома групами учасників кластеру як: органи державної влади та місцевого самоврядування, підприємства та науково-освітні установи. Така взаємодія дозволяє підвищити інноваційність виробництва та удосконалити їх роботу [2].

В органічних кластерах об’єднуються всі процеси, які мають відношення до планування, виробництва, переробки, реалізації, зберігання та сертифікації органічної продукції в аграрній сфері. Підхід до формування органічних кластерів характеризується такими особливостями, як рівень розвитку інфраструктури, природно-кліматичні особливості, структура земель сільськогосподарського призначення, щільністю населення, транспортна інфраструктура, наявність збуту органічної продукції, туристично-рекреаційний потенціал певної території тощо.

До організаційних принципів функціонування органічного кластера доцільно віднести форми кооперації або вертикально-інтегрованих формувань, де інтегратором виступає виконавча дирекція або провідне виробниче підприємство. Для переходу в Україні частини сільськогосподарських підприємств на принципи і виробництво органічної продукції доцільно врахувати успішний світовий досвід функціонування органічного сільського господарства. Окрім цього, потрібно враховувати впровадження інноваційних розробок в сільському господарстві, реалізація яких в області відбувається через систему органічних кластерів. Все це можливе при дієвому організаційно-економічному механізмі державної підтримки та стимулюванні розвитку сільськогосподарського виробництва органічної продукції. Його доцільно розглядати як важливий складовий елемент структури продовольчого ринку України, який сьогодні динамічно розвивається.

Рівень розвитку використання земельних ресурсів повинен ґрунтуватися на основі інноваційної діяльності в напрямі альтернативного виробництва сільськогосподарського призначення, а також збереженням рекреаційних ресурсів. На сьогодні перспективним напрямом виступає розви-

ток сільськогосподарського виробництва органічної продукції. Останнім часом людство все більше стурбоване станом навколишнього природного середовища. На сьогодні дуже актуальними є питання щодо методів органічного землеробства. Вони надають підтримку збалансованості природної екосистеми навколишнього середовища та сприяють відновленню родючості ґрунтів [3].

Потенційні можливості щодо переходу на виробництво органічної продукції більш високі для малого і середнього бізнесу, оскільки мають на увазі вирощування великої різноманітності культур (для постійної сівозміни), при виробництві багатьох культур потрібна ручна праця, а в масштабах великої компанії реалізувати таку схему роботи більш проблематично. Крім того, інноваційні прийоми і методи, які присутні в органічному сільському господарстві, помітно швидше і простіше впроваджуються в невеликих компаніях, тому що вони легше адаптуються до нововведень. Якщо ці господарства будуть мати відповідну органічну сертифікацію, а згодом інтегруватися в систему органічного кластера, вони зможуть створити свій ринок збуту, конкуруючи з імпортованими в Україну органічними продуктами.

Список використаних джерел

1. Кошелев В.М. Органическое сельское хозяйство: экономические аспекты трансформации: [монография] / В.М. Кошелев, А.В. Пешкова. – М.: Издательство РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, 2013. – 140 с.
2. Дмитерко М.О. Регіональні кластери України: ефективність їх створення та перспективи розвитку: [Електронний ресурс] // М.О. Дмитренко. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2013-sotsialno-ekonomicheskie-reformi/2_dmitrenko.htm
3. Шкуратов О.І. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія / О.І. Шкуратов, В.А. Чудовська, А.В. Вдовиченко. – Київ: ДІА, 2015. – 246 с.

Гончар С.М.

аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН

м. Київ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗНИЖЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Успішне функціонування та розвиток підприємств аграрної сфери в значній мірі залежить від рівня їх ресурсного забезпечення. Вирішальна

роль при цьому належить землі, яка є не лише природним ресурсом, а й матеріальною основою життєдіяльності українського суспільства. На основі використання земельних ресурсів формується продовольча, виробнича, експортна, природно-ресурсна складові збалансованого соціально-економічного розвитку країни. Земля традиційно є основним засобом сільськогосподарського виробництва й найціннішим багатством нашої держави [2, с. 137].

Земельні ресурси України є достатньо великими у порівнянні з багатьма європейськими країнами. Сільськогосподарські угіддя займають площу понад 60 млн. гектарів, що складає близько 70% території України. Розораність сільськогосподарських угідь досягає у середньому 70%, а в ряді регіонів – до 90% (Кіровоградська, Запорізька, Херсонська, Черкаська та Вінницька області) [3, с. 115].

Водночас, володіючи таким масштабним земельним фондом найбагатших у світі чорноземів, які, за різними оцінками науковців, здатні забезпечити продовольством 250–320 млн. людей, Україна не може гарантувати навіть власну продовольчу безпеку [2, с. 115].

Традиційно Вінниччина характеризується як аграрна область з розвиненим сільськогосподарським виробництвом. Тому землям сільськогосподарського призначення як одного з основних видів ресурсів економічного розвитку регіону приділяється значна увага.

Тривала практика ведення екстенсивного і невідновного землеробства, низька його культура, непродумана меліорація, хімізація та інші чинники активізували ерозійні процеси, виснаження ґрунтів, втрат ними гумусу, важливих агробіологічних, агрохімічних і агрофізичних властивостей. Особливо активно ці негативні процеси відбуваються і на землях Вінницької області [1, с. 72].

Вінниччина з позиції оцінки її земельно-ресурсного потенціалу є потужним та перспективним регіоном: за величиною питомої ваги земельних ресурсів у загальному її природно-ресурсному потенціалі (79,11 %) Вінниччина займає перше місце серед інших областей за середнього рівня цього показника по Україні – 44,38 % [7, с. 4]. Проте, варто врахувати той факт, що посівні площі окремих сільськогосподарських культур, характерних для Вінницької області, зменшуються (наприклад, посівна площа цукрових буряків у 2016 р. порівняно з 1990 р. зменшилася майже учетверо). Натомість, порівняно з 1990 р., у 8 разів зросла площа соняшнику – культури степової зони, культури інтенсивного виносу поживних речовин з ґрунту (табл. 1).

Внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі забезпечується тільки на 70,5% порівняно з 1990 р. (табл. 2). Як видно з даних, наведених у таблиці 2, за 1990–2016 рр. катастрофічно знизилося внесення органіч-

них добрив. Якщо в 1990 р. на 1 га посівної площі було внесено 9 т, то 2016 р. – 0,1 т, що у 90 разів менше. А, як ми знаємо, органічні добрива – основний компонент, що підвищує вміст гумусу в ґрунті, а отже, і прямо впливає на його родючість. Таке різке зменшення внесення органіки в ґрунт пов'язане зі скороченням галузі тваринництва.

Таблиця 1

Посівні площі основних сільськогосподарських культур, тис. га (за даними Головного управління статистики у Вінницькій області)

Роки	Посівна площа	Сільськогосподарські культури				
		зернові культури	цукрові буряки (фабричні)	соняшник	картопля	овочі
1990	1763,3	826,5	202,5	33,5	105,4	21,0
1995	1721,7	777,8	187,5	52,7	114,6	21,0
2000	1571,8	806,7	112,6	53,5	121,8	19,9
2005	1389,8	776,7	86,5	81,4	117,0	15,6
2010	1543,4	863,3	76,2	165,3	101,7	16,1
2015	1639,1	827,0	51,8	187,5	107,5	21,8
2016	1642,2	869,3	54,8	267,6	108,1	21,8

Таблиця 2

Внесення добрив під сільськогосподарські культури в сільськогосподарських підприємствах (на усіх землях) (за даними Головного управління статистики у Вінницькій області)

Найменування	Роки						
	1990	1996	2000	2005	2010	2015	2016
Мінеральні добрива							
Внесено добрив, тис. т. д.р.	272,05	45,3	25,2	37,8	91,4	122,3	141,0
на 1 га посівної площі, кг д.р.	171	32	19	39	80	104	120
Удобрена площа, тис. га	1481,9	601,6	387,2	408,9	909,3	1043,6	1110,7
Органічні добрива							
Внесено добрив, тис. т	14259,2	4239,7	1653,6	771,5	584,5	22,6	158,5
на 1 га посівної площі, тонн	9,0	3,0	1,3	0,8	0,5	0,2	0,1
удобрена площа, тис. га	303,8	104,5	42,3	18,9	16,1	31,7	5,7

Таким чином, для Вінниччини за диспаритету між органічними і мінеральними добривами гостро постає проблема поповнення ґрунту органіч-

ними добривами з метою забезпечення бездіфіцитного балансу гумусу в ґрунтах.

Список використаних джерел

1. Дєдов О.В. Декальцинація ґрунтів Вінниччини: проблема та перспективи її вирішення / О.В. Дєдов // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – 2014. С.72 – 76.
2. Козловський С.В. Ресурсний потенціал Вінниччини: формування, використання та перспективи розвитку / С.В. Козловський, В.М. Кошельник // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. - № 1 (56). Том 2. – С.136 – 146.
3. Первачук М.В. Оцінка агроекологічного стану ґрунтів Вінницької області / М.В. Первачук, Л. М. Чернявський, М.І. Нагребецький // Екологія та охорона навколишнього середовища. – 2015. - №1. – С. 114 – 125.
4. Статистичний збірник Вінниччини за 2003 р. Головне управління статистики у Вінницькій області / за ред. С.Н. Ігнатова. Київ, 2003. 628 с.
5. Статистичний збірник Сільське господарство Вінниччини за 1990 - 2005 рр. Головне управління статистики у Вінницькій області / за ред. В.І. Погорельської. Вінниця, 2006. 231 с.
6. Статистичний збірник Вінниччини за 2016 р. Головне управління статистики у Вінницькій області / за ред. С.Н. Ігнатова. Київ, 2017. 611 с.
7. Цицюра Я.Г., Броннікова Л.Ф., Пелех Л.В. Ґрунтовий покрив Вінниччини: генезис, склад, властивості та напрями ефективного використання: монографія / Я. Г. Цицюра, Л. Ф. Броннікова, Л. В. Пелех. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 452 с.

Грановська Л.М.

д.е.н., професор

Кисельова Р.А.

к.е.н., доцент

Інститут зрошуваного землеробства НААН

м. Херсон

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЗОНИ РИСОСІЯННЯ

Досить довго у вітчизняній економічній науці існував принцип можливості вирішення українських проблем поза контекстом світових і регіональних тенденцій розвитку. Виходячи з цього, постає питання розробки нової парадигми соціально-економічного зростання, формування науково-

методологічних і методичних засад еколого-збалансованого розвитку територій та механізмів їх практичного впровадження.

Аналізуючи існуючі методологічні підходи до формування існуючого категорійно-понятійного апарату в системі природокористування, можна констатувати, що еколого-збалансоване природокористування знаходиться в тому ж понятійному полі та деталізує окремі аспекти раціонального природокористування [1, 2, 3, 4]. Однак, узагальнення наукових підходів до визначення сутності раціонального природокористування свідчить про, те що ця категорія потребує подальшого вивчення та вдосконалення. Відсутність єдиних трактувань обумовила необхідність проведення аналізу, що дало підставу для визначення сутності поняття "еколого-збалансоване природокористування".

Зокрема, під еколого-збалансованим природокористуванням пропонується розуміти таке природокористування, яке базується на досягненні компромісу між ресурсними можливостями та науково-обґрунтованими суспільними потребами на конкретному етапі розвитку науково-технічного прогресу, виходячи з принципів раціональності, комплексності, системності, мінімізації еколого-економічних витрат, компенсаційності.

При цьому принцип еколого-збалансованості є визначальним в ієрархії існуючих принципів, а сама концепція еколого-збалансованості є підґрунтям для формування національної екологічної доктрини. Зона рисосіяння є відкритою еколого-економічною системою природні ресурси якої зазнають всезростаючого антропогенного та техногенного впливу, часто надмірного й негативного, з боку різноманітних галузей і господарських об'єктів, розташованих у його межах або поза ними. Наслідки цього впливу є надзвичайно багатоаспектними і, як правило, зачіпають усі сторони життєдіяльності населення цих територій.

Саме на рівні регіону і виникають істотні суперечності між економічним розвитком та екологічним станом регіону, що дає підстави для розробки регіональної стратегії раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, раціонального збереження та відтворення природних ресурсів і умов, дотримання вимог ресурсно-екологічної безпеки всіма суб'єктами господарсько-економічної діяльності і на цій основі створення умов для оздоровлення навколишнього природного середовища. Впровадження зазначеної регіональної стратегії можливе лише за умови комплексного еколого-збалансованого підходу до природокористування.

Для забезпечення балансу інтересів у сфері природокористування зони рисосіяння України необхідно всебічно зрівноважити інтереси соціально-го, економічного та екологічного розвитку за максимально можливою

кількістю демографічних, соціальних, екологічних, економічних, виробничих і техніко-технологічних параметрів. У протилежному випадку рано чи пізно будь-яка з підсистем загальної еколого-економічної системи почне деградувати та занепадати. З приводу цього, основними стратегічними напрямками розвитку територій поліфункціонального статусу (на прикладі зони рисосіяння) є:

- раціональне використання, відтворення та охорона природно-ресурсного потенціалу регіону, як найголовнішого чинника забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності нинішнього та майбутнього поколінь, підтримання в еколого-економічній системі рівноваги, а також забезпечення належної якості навколишнього середовища, з точки зору інтересів здоров'я людини;
- екологічно-безпечний розвиток галузей економіки регіону з метою забезпечення високоякісних умов життєдіяльності населення та вирішення соціальних, економічних і екологічних проблем регіону;
- покращення демографічної ситуації завдяки вирішенню соціальних, економічних і екологічних проблем зони рисосіяння та покращенню умов життєдіяльності населення;
- проведення реконструкції матеріально-технічної бази господарсько-виробничого комплексу на основі застосування інноваційних еколого-безпечних енерго- і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних і безвідходних виробничих циклів з урахуванням екологічних вимог, критеріїв, стандартів та обмежень;
- посилення міжнародного співробітництва у сфері вирішення соціально-економічних проблем;
- удосконалення регіонального механізму управління використанням, відтворенням та охороною природно-ресурсного потенціалу, усунення ймовірності виникнення техногенних катастроф та явищ.

Для забезпечення досягнення цих стратегічних напрямів розвитку зони рисосіяння необхідно всебічно та повністю враховувати багаточисельні чинники, вимоги і зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі та в еколого-економічній системі регіону під впливом антропогенних і техногенних факторів, а також інтенсивному розвитку глобалізаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Волошин В., Трегобчук В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України // Регіональна економіка. 2002. № 1. С. 7-22.
2. Мельник М.І. Принципи побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку // Регіональна економіка. 2005. № 1. С. 187-195.

3. Основные положения концепции ресурсно-экономической безопасности Украины (проект) /Б.В. Буркинский, В.Н. Степанов, Л.Л. Круглякова, С.К. Харичков – Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2001. – С. 13-14.

4. Грановська Л.М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій. – Херсон, 2009. - 520 с.

Грещук Г.І.

к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

м. Дубляни

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

Посилення проблем у сфері землеустрою та тенденції до зменшення робіт із землеустрою останніми десятиріччями свідчить про зниження його ролі в здійсненні земельної політики держави, а відсутність чіткої програми розвитку постає стримуючим чинником ринкової трансформації земельних відносин. У таких умовах ефективність земельної політики залежить від належно вмотивованої системи регулювання землеустрою. Формування та розвиток такої системи регулювання особливо актуально нині, коли на ринку землевпорядних послуг існує безліч приватних землевпорядних організацій, натомість немає чітко закріплених регламентів, стандартів та інших імперативів науково обґрунтованого проведення робіт із землеустрою, до того ж спостерігаються корпоративні змови та корупційні прояви.

Першочерговим елементом удосконалення чинної системи регулювання землеустрою є встановлення нормативно закріпленого порядку проведення землеустрою та розроблення землевпорядної документації з обліку сучасного еколого-економічного стану землекористування та інноваційного забезпечення галузі [1; 2]. Цей порядок має бути спрямований на формування основних імперативів (регламентів, норм та стандартів) щодо здійснення землевпорядної діяльності з метою створення умов для ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу, а також усунення недоліків у розподілі земель за галузями економіки, суб'єктами господарювання, категоріями і формами власності.

У деяких країнах землевпорядні заходи відбувається на основі спеціально затверджених нормативно-правових актів, які приймаються державними органами різних рівнів та визначають види землекористування для кожної конкретної зони, встановлюючи різного роду обмеження та додаткові умови для забезпечення сталого землекористування. Одним з найго-

ловніших елементів механізму сталого використання сільськогосподарських земель є забезпечення сталого землекористування на основі програм різних рівнів (від державних та регіональних до муніципальних) і методів управління земельними ресурсами.

Розробка проектів землеустрою, які зможуть враховувати сучасний економічний і екологічний стан земельних ресурсів, впровадження необхідних природоохоронних заходів – це завдання не тільки організаційної складової. Рациональний вихід із ситуації можна досягти тільки шляхом комплексного еколого-економічного підходу до складання документації із землеустрою та включення процесів із землеустрою в основний процес господарської діяльності підприємств нашої країни.

Удосконалення потребує й нормативно-правове забезпечення системи регулювання землеустрою. Тому важливим питанням є розмежування функцій і повноважень органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, що у зв'язку з реалізацією адміністративно-територіальної реформи. Зокрема, потребує впорядкування порядок зміни і встановлення меж адміністративно-територіальних одиниць та об'єднаних територіальних громад, а також вирішення спорів, що виникають між ними з приводу їх кордонів.

Для вдосконалення нормативно-правової бази землепорядної діяльності та територіального планування необхідно ліквідувати дублювання і протиріччя у сфері регулювання містобудівної діяльності, землеустрою, лісовпорядкування, проектування природоохоронних заходів, розміщення водних об'єктів тощо. Потребують також нормативного врегулювання питання щодо вартості землепорядних робіт і межування земельних ділянок. Пропозиції громадських діячів в частині обмеження вартості робіт з межування земельних ділянок часто є не можливими внаслідок відсутності відомостей про численні об'єкти нерухомості в матеріалах Державного земельного кадастру, необхідності оновлення планово-картографічного матеріалу, технологічних вимог землеустрою.

Список використаних джерел

1. Фомкин И.В. Экономические основы государственного регулирования проведения землеустройства в Российской Федерации: диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.05. Москва, 2006. 190 с.
2. Мартин А.Г., Аврамчук Б.О. Регулювання землеустрою у Європейському Союзі: напрями адаптації для України // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2018. № 1. С. 4-13.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Очевидно, що в умовах триваючої деградації значної частини продуктивних земель, наявності великих площ сільськогосподарських угідь, виведених з господарського обороту вже протягом багатьох років, низької інвестиційної привабливості аграрного виробництва та відсутності фінансових можливостей у основної маси сільськогосподарських товаровиробників забезпечити відтворення земельних ресурсів та їх потенціалу неможливо, держава повинна усвідомити необхідність принципової зміни своєї позиції з питань розвитку земельних відносин.

Залежно від рівня розвитку держави та її політичних цілей вона також повинна інтегруватися в систему управління земельними ресурсами суспільства, але функції держави можуть істотно різнитися.

Якщо відносно земель, що перебувають у її власності, держава може використовувати методи прямого управлінського впливу, то відносно земель інших власників пріоритет повинен бути відданий використанню економічних методів у поєднанні з адекватним адміністративним впливом, що регламентується системою правових і нормативних обмежень, накладених на діяльність землекористувачів та оборот земель сільськогосподарського призначення.

Таким чином, для загальнодержавного рівня системи управління відтворення земельних ресурсів потрібно вирішити наступні завдання: по-перше, сформулювати «правила гри» для всіх суб'єктів земельних відносин відповідно до земельної політики держави; по-друге, забезпечити ефективне використання продуктивних земель, що перебувають у державній та комунальній власності, і їхнє відтворення.

Теза про те, що приватна власність на землю сама по собі забезпечує ефективне використання землі, а ринок землі необхідний їй перерозподіл від неефективних власників до ефективних, в умовах України, з її ліберальною позицією у сфері всіх економічних відносин, не виправдався.

Неефективність використання і відтворення потенціалу земель сільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, може бути подолана двома способами: або передачею земель ефективному власнику чи користувачу, або зміною ставлення держави до всього

аграрного сектору. Очевидно, що реалізація першого способу без другого в сформованих умовах буде малоефективна, через вкрай незначну кількість власників, ефективних з точки зору суспільства.

З метою удосконалення механізму забезпечення ефективного використання потенціалу земель сільськогосподарського призначення доцільно застосовувати інституціональний підхід. Використання інституційного підходу в дослідженні механізмів регулювання процесу використання потенціалу земель сільськогосподарського призначення допускає можливість різної класифікації управлінських впливів [1]. В рамках даного механізму ми виділяємо правові, організаційні, економічні та інформаційні інструменти. З іншого боку, інститути можуть бути класифіковані за рівнем формалізованості (формальні і неформальні). Накладення зазначених класифікацій одна на одну породжує різні комбінації управлінського впливу. У зв'язку з цим, використання якого-небудь одного із зазначених інструментів не може забезпечити необхідну якість та ефективність використання потенціалу земель сільськогосподарського призначення.

Землекористування в даний час не в повній мірі відповідає поставленим вимогам, оскільки ринкові трансформації в Україні значно збільшили навантаження на всю судову систему; окремі ефекти реалізації керуючих впливів на процеси використання потенціалу земель досить важко піддаються обліку та/або не виявляються відразу, що створює додаткові труднощі з раціоналізації їх залучення в відтворювальні контури. Для вирішення цих недоліків пропонуємо змінити вектор в управлінні процесами використання потенціалу земель сільськогосподарського призначення на інструменти самоорганізації. Його реалізація обумовлює необхідність посилення економічної та інформаційної складових загального вектора управління. Для формування основного ресурсу управління використовується потенціал міжелементних взаємодій в економічній сфері, що покликано знизити загальне навантаження на бюджетну сферу. Правовий ресурс використовується в даному випадку лише як інструмент формування умов реалізації пропонованого інституціонального механізму.

Пропонуємо в рамках інституціонального механізму забезпечення ефективного використання потенціалу земель сільськогосподарського призначення виділяти правові, організаційні, економічні та інформаційні інструменти. З іншого боку, інститути можуть бути класифіковані за рівнем формалізованості (формальні і неформальні). Накладення цих класифікацій одна на одну утворює різні комбінації управлінського впливу. З огляду на це, використання якого-небудь одного із вказаних інструментів не може забезпечити необхідну якість та ефективність використання потенціалу земель сільськогосподарського призначення.

Список використаних джерел

1. Боткин О.И. Совершенствование системы управления земельными ресурсами / О.И. Боткин, А.И. Сутыгина, П.Ф. Сутыгин // *Аграрная наука*. – 2009. – № 3. – С. 2 – 3.
2. Шкуратов О.І. Інноваційні засади формування екобезпечного землекористування в сільському господарстві // *Інноваційна економіка*. 2011. № 6. С. 10–13.

Гуторов О.І.

д.е.н., професор

*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
м. Харків*

ЕКОЛОГІЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

У ринкових умовах господарювання єдиним реальним та ефективним шляхом вирішення проблем екологічного розвитку аграрної сфери повинна стати активізація інвестиційної діяльності з метою фінансування придбання природоохоронних та ресурсозберігаючих технологій, інвестування у заходи для підвищення родючості ґрунтів, збереження довкілля. Саме тому однією з державних програм підтримки і розвитку аграрного сектора є програма інноваційної та інвестиційної політики Уряду, яка вимагає створення єдиної системи ефективних екологічнобезпечних форм господарювання, здатних викликати у працівників сільського господарства інтерес до високопродуктивної праці. Визначальним фактором повинен стати інноваційний менеджмент, спрямований на забезпечення сприятливих умов для залучення інвестицій з метою дотримання параметрів екологічно збалансованого розвитку аграрної сфери.

Мета еколого-економічних інвестицій, спрямованих на підвищення ефективності ведення сільськогосподарського виробництва з урахуванням екологічних інтересів, полягає у переході на якісно новий рівень, який би відповідав сучасним вимогам суспільства. Сутність такого переходу – кількісне нагромадження якісних змін у елементах екологізації аграрного виробництва, нове структурне поєднання яких у їх взаємозв'язку і взаємодії забезпечить більш досконалий спосіб природокористування в цій галузі.

Охорона земель повинна бути одним із важливих напрямків інвестування у сільське господарство. Економічне дослідження категорії родючості ґрунту дозволяє сприймати цю якість землі як об'єкт виробничих відносин, необхідний для активного включення її у систему розширеного

відтворення. Саме це і визначає екологічну спрямованість земельної реформи – ефективне раціональне використання земельних ресурсів та їх відтворення. Отже, у сфері сільськогосподарського природокористування основна увага повинна приділятися екологічним аспектам землекористування – охороні земельних ресурсів від забруднення та відновленню деградованих земель з метою забезпечення можливості їх подальшого ефективного використання теперішнім та майбутніми поколіннями.

Із впровадженням ринкових відносин у природокористування першочергового значення набуває проблема забезпечення охорони якості навколишнього природного середовища за умови обмежених коштів. Це пов'язано з тим, що в сучасних умовах природоохоронна робота в сільському господарстві практично не проводиться через відсутність коштів на державному, регіональному і галузевому рівнях.

Для забезпечення екологізрівноваженого соціально-економічного розвитку необхідно: здійснити з урахуванням економічних факторів, вимог і критеріїв технічну реконструкцію й модернізацію підприємств-забруднювачів у межах структурної перебудови економіки; провести заходи щодо підвищення родючості ґрунтів, охорони їх від ерозії та забруднення; провести роботи для знешкодження і утилізації відходів агропромислового виробництва, забезпечити захист навколишнього середовища в аграрній сфері; провести водоохоронні і водооздоровчі заходи, спрямовані на поліпшення якості водних ресурсів і водозабезпеченості населення в усіх населених пунктах; сформувати організаційно-економічних механізми щодо регулювання природокористування, охорони навколишнього середовища.

Подальше існування, самозбереження і розвиток України як суверенної держави неможливе без розробки і здійснення багатопланової і цілеспрямованої системи захисту її економічних інтересів. Обраний курс розвитку передбачає відновлення суспільства, оздоровлення вітчизняної економіки, підйом виробництва і зняття соціальної напруженості. Вирішення даних проблем потребує залучення в нашу економіку іноземного капіталу, тобто виходу країни на його світові ринки. Для цього необхідно вирішити питання економічної безпеки держави на національному рівні, особливо при реалізації позиково-інвестиційної системи (ПІС), яка тісно пов'язана з бюджетом регіону, фондовим ринком, інвестиційними, а також багатьма іншими соціально-економічними чинниками і потребує високопрофесійного контролю і моніторингу.

Позиково-інвестиційна система є надійним інструментом задоволення інвестиційних потреб держави не тільки за умови, що всі угоди й процеси реалізовані в її рамках, екологічно безпечні. Згідно з даними світової статистики, тільки 7 – 8% інвестиційних проєктів знаходять свого дійсного

стратегічного інвестора.

Важлива роль у розумінні економічної безпеки стосовно до ПІС належить поняттю економічного росту. Економічна безпека пов'язана зі спроможністю ПІС забезпечувати ефективне задоволення інвестиційних потреб на принципах повернення ресурсів, що залучаються, і прибутковості інвестиційних проектів. ПІС повинна бути організована на принципах, що створюють можливість їх пристосування до ситуації, що змінюється на фінансовому ринку без погрози появи критичної залежності від зовнішніх ресурсів економічного розвитку. При формуванні ПІС власне загрози економічної безпеки регіону можна розділити на загрози, що виникають на етапі залучення інвестицій і на етапі інвестування.

ПІС функціонує у взаємодії адміністративних і ринкових методів регулювання економіки. З одного боку, реалізація інвестиційних проектів, одержання прибутків залежать від ринкової ситуації; з іншого боку, визначення обсягів запозичення, вибір інвестиційних проектів здійснюють державні органи. При цьому державним органам припадає функціонувати у взаємодії з фахівцями-учасниками ринку цінних паперів. У цьому двійстому адміністративно-ринковому характері полягає основне протиріччя ПІС, результатом якого може стати зниження рівня економічної безпеки.

Дребот О.І.

чл.-кор. НААН, д.е.н., професор

Височанська М.Я.

к.е.н.

Сологуб Ю.О.

к.е.н.

*Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ*

ВИКЛИКИ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Пошук шляхів та можливостей економічного розвитку держави поставив проблему захисту та надійності чи не на перше місце серед властивостей економічної системи. Економічна безпека є “найважливішою якісною характеристикою економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення” [1, с. 11]. В процесі активізації єврорегіонального співробітництва, який почався із приєднання України до “Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами

або властями” у 1993 році та введенням у дію ЗУ “Про транскордонне співробітництво” 24 червня 2004 р. і отримала новий підхід з впровадженням Євросоюзом у 2009 році ініціативи «Східне партнерство» [2], набуло актуальності питання забезпечення еколого-економічної безпеки транскордонних регіонів.

Наявність кордону між суміжними територіями створює бар’єри соціального, господарського, інфраструктурного та культурного характеру, які нівелюються в процесі транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво означає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, тобто визначальним є наявність кордону між співпрацюючими територіями. Суміжними територіями сусідніх держав є прикордонні регіони, які включають адміністративно-територіальні одиниці, що прилягають до державного кордону і є складовими частинами транскордонного регіону. На думку І. Студеннікова, ознаками ідентифікації приналежності прикордонних регіонів до певного транскордонного регіону є наявність певних природно-географічних умов, приналежність цієї території до цілісної екосистеми, яка об’єктивно формується і функціонує незалежно від лінії державного кордону, наявність сталих історико-культурних, етнічних, соціально-економічних зв’язків, а також рівень залучення місцевої громади до розвитку транскордонного співробітництва як у інституціалізованих формах, так і у вигляді неформальної співпраці. Ще одним індикатором є рівень самоусвідомлення певною частиною населення своєї приналежності до транскордонного регіону. [3]

Більшість прикордонних територій у європейських країнах є не такими розвиненими, як центральні, саме тому Європейський Союз спрямовує свою регіональну політику на усунення диспропорцій щодо розвитку регіонів та підвищення життєвого рівня населення. Для України ця ситуація виглядає дещо по-іншому з огляду на те, що в минулому західні прикордонні території держави розвивалися зі специфікою периферійності, а всі інші території – як внутрішні регіони. Поява державного кордону на цих землях внесла суттєві корективи у життєдіяльність населення. Тому основними цілями, яких необхідно дотримуватися у розвитку регіональної еколого-економічної політики у сфері транскордонного співробітництва, є нівелювання наявності кордону, використання нових можливостей щодо вирішення проблем територіального розвитку прикордонних регіонів та забезпечення зростання життєвого рівня населення цих регіонів

Екологічна система регіону є базовою для забезпечення сталого розвитку інших систем – економічної та соціальної [4, с. 86-88]. Тому саме регіональний рівень потребує створення принципово нової природоохоронної системи територіального управління й відповідного мотиваційного механізму в її функціонуванні. Однією з головних причин погіршення

екологічного стану довкілля в Україні є неефективне управління природо-користуванням та природоохоронною діяльністю, що призводить до ускладнення розподілу повноважень, відповідальності, координації й не-узгодженості дій у сфері охорони навколишнього природного середови-ща, дублювання окремих функцій.

Активізація транскордонного співробітництва, в тому числі і єврорегі-онального, потребує якісної регіональної політики, в основі якої б лежали сучасні механізми регіонального розвитку. Забезпечення еколого-економічної безпеки з врахуванням особливостей у транскордонному просторі повинно бути одним з головних елементів цієї політики. Вплив потенційних загроз на регіональну еколого-економічну безпеку в умовах єврорегіонального співробітництва та механізми захисту від негативних чинників потребують подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування [Текст] /Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.; за ред. Л. С. Шевченко. — Х.: Право, 2009. — 312 с.
2. Впровадження Європейської політики сусідства в Україні: досяг-нення 2012 року й рекомендації до подальших дій (21/03/2013) [Електронний ресурс] // Представництво Європейського Со-юзу в Україні. – Режим доступу:<http://eeas.europa.eu>.
3. Студенников І.В. Феномен єврорегіонів в контексті методології і-сторико-регіональних досліджень // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – Вип. 22-23. – Київ, 2003. – С. 187-201.
4. Павлов В. І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації): [монографія] / В. І. Павлов. – Луцьк: Настир'я, 2000. – 580 с.

Квітка І.В.

аспірант

*Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ*

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ ЕФЕКТИ В ПТАХІВНИЧІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Промислові потужності галузі птахівництва в Україні з кожним роком зростають. За даними Державної служби статистики [1] в період з 2000 р. по 2018 р., загальна кількість вирощеної птиці зросла від 126,1 млн. (2000 р.) до 235,7 млн. голів (2018 р.) на рік.

Як стверджує, [2] «усі види господарської діяльності супроводжуються не тільки отриманням бажаних ефектів, а й ненавмисними зовнішніми наслідками, як позитивного так і негативного характеру».

Аналізуючи підприємства птахівничої галузі, можна виокремити наступні позитивні та негативні ефекти їхньої господарської діяльності:

ПОЗИТИВНІ ЕФЕКТИ:

- власники підприємств – отримання прибутків від виробництва;
- працівники – робочі місця;
- держава – податкові надходження.

НЕГАТИВНІ ЕФЕКТИ:

- власники підприємств – оплата екологічних податків, плата за забруднення, витрати на очисні споруди, впровадження екологічного виробництва;

- працівники – вплив на здоров'я,
- держава – витрати на охорону навколишнього природного середовища.

З погляду на економічну складову – вирощування продукції птахівництва несе позитивний характер для всіх суб'єктів. Проте, екологічна сторона даного виробництва має значний вплив на цих же суб'єктів. Підприємці зобов'язані сплачувати платежі за забруднення, податки на викиди. Працівники, та мешканці прилеглих територій «отримують» проблеми зі здоров'ям. А в державі погіршуються умови екологічної безпеки, та збільшуються витрати на охорону навколишнього природного середовища. Подолання негативних впливів в першу чергу лежить на підприємствах які спричиняють ці впливи. Суспільство зацікавлене в забезпеченні чистого та безпечного довкілля. Зі сторони держави є зобов'язання відповідно до пункту (б) статті 3, закону України «Про охорону навколишнього середовища» [3] «...гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей». З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що підприємства птахівничої галузі несуть як позитивні так і негативні ефекти на навколишнє природне середовище, на суспільство та на державу в цілому. Негативні ефекти спричиняють підприємства птахівничої галузі, проте не варто знімати відповідальність з держави. Встановити належний контроль та моніторинг за діяльністю підприємств залишається невирішеним завданням перед державою.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Глушкова, В. Г. Экономика природопользования : учебник для бакалавров / В. Г. Глушкова, С. В. Макара — Москва.: Издательство Юрайт, 2013. — 588 с.

3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст.546) <http://zakon.rada.gov.ua>.

Ковалів О.І.

д.е.н., с.н.с.

*Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ*

ОСНОВНІ ІМПЕРАТИВИ ДО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗВЕРШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Україні потрібний комплексний загальнонаціональний підхід (народний шлях), оскільки – і «земля» і «влада» належать Українському народу, а саме Конституцією України задекларовано:

- Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси (*літосфера, атмосфера, гідросфера, педосфера*), які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони (*скорочено – земля та її природні ресурси*) є об'єктами права власності Українського народу – основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 13-14).

- Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ст. 5).

За таких умов як вимог, – лише вільні і багаті громадяни можуть обирати свою владу. А багатими стануть лише тоді, коли щиро повірять у невідворотну силу норм Конституції України як норм прямої дії, згуртуються тепер – і назавжди в монолітний Український народ і стануть реальними володарями свого основного національного багатства – головного капіталу нації, який даватиме, також – кожному громадянину – щомісячний дохід. Адже, за попередніми розрахунками НАН України реальна вартість природного капіталу як основного національного багатства нашої держави досягає 320-380 трильйонів доларів США, з них приблизно 83-88% приходить на природно-ресурсні багатства, що в грошовому еквіваленті доступних – 90 трлн. дол. США (*четверта частина від 360 трлн. дол.*) багатств, з яких на кожного громадянина припадає близько по 2 млн. доларів (*90 трлн. дол. поділено на 45 млн. громадян*). При цьому, громадянам України слід усвідомити, що природні ресурси — це сукупність

об'єктів і систем живої та неживої природи, компоненти природного середовища, що оточують людину, які використовуються в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб людини та суспільства. Природні ресурси класифікують за різними критеріями: приналежністю до тих чи інших компонентів природи (мінеральні, кліматичні, лісові, водні тощо); можливістю відтворення в процесі використання — на вичерпні (поновлювані й непоновлювані) і невичерпні та ін. До природних ресурсів входять сонячна енергія, атмосфера, гідросфера, наземна рослинність, ґрунт, тваринний світ, ландшафт, корисні копалини. Всі ці властивості й особливості природних ресурсів конституційно уособлюються і визначаються — «природними об'єктами права власності Українського народу».

Однак українці не відчувають і не відчуватимуть реальної вигоди від цього багатства до тих пір, — допоки не стануть реальними носіями своєї, власне, — народної а не олігархічної влади, яка й реалізує ці чудові Конституційні права. Водночас, повноцінна інституалізація цих конституційних норм (ст. 5, 13), також дозволяє Україні відбутися — унітарною, суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, в якій забезпечуються права і свободи всіх громадян та гідні умови їхньої життєдіяльності.

Нами доведено, що через два роки після початку звершення основного етапу комплексної земельної (земельно-ресурсної) реформи буде задіяна в економіку України лише десята частина від доступних природно-ресурсних багатств (90 трлн. дол. США), що в грошовому еквіваленті становитиме 9 трлн. дол. США. Щорічні сукупні надходження до спеціалізованої Національної земельної установи України, в наслідок використання їх (рендна плата, земельний податок — в середньому на рівні лише 1 %), становитимуть — 90 млрд. дол. США. Із них — 26 млрд. дол. США. почнуть поступати на особисті рахунки кожного громадянина, або по 50 дол. США щомісяця. Впродовж трьох років поспіль ця сума може зрости до 70-80 млрд. дол. США, або по 150 дол. США — щомісяця кожному громадянину, і так — позитивно...

На-превеликий жаль, нехтуючи вимогами Конституції України, переважна більшість українців не уособлюють себе повноправними громадянами України (Українським народом), а під «землею» дотепер, здебільшого, розуміють: «поле», «ґрунт» і впевнені, що право на неї (землю) належить — лише «селянам», а «влада», немовби «поправу», — має належати лише «олігархам» — «вибраній еліті». Цей парадокс прискорює, не лише надумане запровадження непрозорого «ринку родючих угідь», але й руйнацію державотворення. Так само думають і діють майже всі ті, — хто «намірився» балотуватись на посаду Президента України чи в Народні

депутати України, – хто мав би забезпечувати інституалізацію конституційних норм. З цих причин, особливо в передвиборчих перегонах, обминають проблему «ЗЕМЛІ...».

Ми ж стверджуємо, що саме невідкладна імплементація нереалізованих норм Конституції України, в тому числі обґрунтованого нами балансування основних рушійних інтересів в процесі здійснення природокористування у вигляді чотирьох рентоузгоджувальних прибутків (доходів), сприятиме вирішенню наявних проблем та користь всіх громадян України... У зв'язку з цим науково-обґрунтовані засади як передумови до програми дій нової влади вказують на такі основні імперативи:

По-перше. Очистити інформаційний простір від фальшу й перекручень сутності «про землю» і юридично-грамотно, безпомилково й адресно вживати слово «**земля**» в чотирьох основних функціональних значеннях, а саме:

- **земля** – це територія держави України – в межах кордону, включаючи прибережну смугу континентального шельфу виключної (морської) економічної зони (увесь простір (3D - X-Y-Z) – до центра Землі і в Космос (своєрідна Національна земельна комора України), що є (має бути) цілісною, недоторканою і унітарною державою Українського народу.

- **земля** – це природні ресурси, що уособлюють сукупність об'єктів і систем живої та неживої природи (*скорочено – земля та її природні ресурси*) – основне національне багатство, що знаходяться в усьому просторі Національної земельної комори і перебувають під особливою охороною держави.

- **земля** – це природні об'єкти права власності Українського народу, які поділяються на категорії земель за основним цільовим функціональним призначення, і є предметами лише користування на ринкових засадах за встановленими регламентами, – і лише у визначених межах.

- **земля** – це земельна ділянка (межа) як об'єкт цивільного права власності (приватна, комунальна чи державна), що сформована для певного цільового функціонального призначення (рільництва, садівництва, житлового, промислового та громадського будівництва, лісівництва, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони, водно-господарської, природно-заповідної, природо охоронної, оздоровчої, рекреаційної історико-культурної та іншої діяльності). Наявність земельної ділянки надає право користуватись на платній основі в її межах відповідними природними об'єктами (ресурсами) права власності Українського народу.

По-друге. Провести повноцінну інституалізацію норм статей 13 і 14 Конституції України стосовно землі та її природних ресурсів як природних об'єктів права власності Українського народу, реформуючи, в тому числі, чинні державні інститути шляхом утворення нової позавідомчої

національної земельної установи України (своєрідна Національна земельна комора України, або Національний банк землі та її природних ресурсів України) — за аналогією до Національного банку України.

По-третє. Звершити комплексну земельно-ресурсну реформу в Україні як нову парадигму, в процесі якої, зокрема:

- навести безапеляційний і достовірний порядок в нашій «Національній земельній коморі України», шляхом проведення суцільної інвентаризації та загальнонаціонального обліку землі та її природних ресурсів (надр, ґрунтів, лісів, водних та всіх інших ресурсів) як природних об'єктів права власності Українського народу (всіх категорій земель), а також визначення їх стану та обґрунтування подальшого цільового функціонального (господарського) призначення – з позиції загальнонаціональних інтересів (суспільних потреб), зважаючи на глобальні виклики і місцеві особливості. Всі такі об'єкти мають бути взяті на баланс пропонованої Національної земельної установи України із одночасним проведенням суцільної ревізії всіх, створюваних від початку державотворення, земельних ділянок (меж) – за їх цільовим функціональним призначенням як об'єктів цивільних прав, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб чи держави (приватна, комунальна і державна), – не залежно від фактичного та юридичного їх (ділянок) перебування й використання...

- здійснити просторове прогнозування й моделювання розвитку всіх територій – одночасно, а також комплексний державний землеустрій і землевпорядкування як новий цілісний землевпорядний процес.

По-четверте. Вводити – повноцінно, злагоджено і прозоро (в часі й просторі) в економіку України капітал нації, що сприятиме економічному зростанню, в тому числі золотовалютних резервів, а також гарантуватиме стабільність національної валюти (гривні).

Комарова Н.В.

аспірант

Дребот О.І.

чл.-кор. НААН, д.е.н., професор

Інститут агроєкології і природокористування НААН

м. Київ

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Розвиток ринкових відносин в економіці України вимагає формування інституціональних засад функціонування ряду специфічних ринків, зок-

рема ринку сільськогосподарських земель. Суттєві інституційні недоліки в сфері регулювання земельних відносин сьогодні обумовлюють необхідність здійснення урядом заходів по безпосередньому інфраструктурному забезпеченню функціонування ринку сільськогосподарських земель, що також передбачає вдосконалення правових механізмів зміни права власності на землю, подоланню бюрократичної протидії, підвищенню ефективності аграрного виробництва тощо [1].

Актуальність дослідження інфраструктури ринку землі обумовлена безпрецедентними масштабами його становлення та розвитку в вітчизняній економіці: з'явилися нові елементи інфраструктури, існуючі інститути наповнилися новим змістом. У центрі державної політики на даному етапі повинен стояти комплекс заходів, спрямованих на формування дієвої інфраструктури ринку сільськогосподарських земель, створення умов для його оптимального функціонування, що сприяє вільному руху землі, що не суперечить національним інтересам [2].

За умов ринкових трансформацій, які відбувались в Україні відбулося розпаювання земель на ділянки зі статусом приватної власності, тобто у власність новостворених недержавних сільськогосподарських підприємств безоплатно передано 28,3 млн га сільськогосподарських угідь, а 678,2 тис. жителів села стали власниками сертифікатів на право на земельну частку (пай). Ухвалення Верховною Радою України 25 жовтня 2001 року Земельного кодексу України створило базис інституціональних передумов для ефективного становлення та розвитку аграрного підприємництва [3].

При проведенні земельної реформи в аграрній сфері головною ціллю було забезпечення ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, трудових і фінансових ресурсів села через створення відповідних умов для злагодженого розвитку різних форм власності і господарювання на землі. Для цього було поставлено завдання, яке полягало в передачі земель у приватну і комунальну власність та у користування підприємствам, установам, організаціям і громадянам, що забезпечувалось перерозподілом за цільовим призначенням.

Нині в Україні не існує ефективного механізму розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення, що призвело до утворення численних обмежень обігу сільськогосподарських земель. В наслідок чого цивільно-правові земельні угоди є непрозорими та відбуваються неконтрольовано, що веде до економічних втрат зі сторони учасників, держави та місцевого самоврядування. Наразі, не дивлячись на існування мораторію, який справедливо визнають неефективним, функціонально існує можливість відчуження земель сільськогосподарського призначення.

Для запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні є встановлення об'єктивної стартової ціни земель. Нині на таку стартову ціну землі претендує нормативно грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення. Втім, така оцінка зазнає чималої критики серед науковців та експертів. Значною мірою це зумовлено тим, що на сьогоднішній день діюча методика нормативно грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення вже виконала свою історичну місію і не може слугувати для визначення об'єктивної початкової ринкової ціни земель.

Важливою умовою успішного запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення є визначення головної мети (цілі) щодо власне його запровадження в Україні. На наш погляд, саме формування ефективних сільськогосподарських виробників і повинно бути цією головною ціллю або метою. У зв'язку зі сформульованою ціллю повстає третя вимога щодо успішного запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, а саме створення сприятливих умов щодо набуття у власність вказаних земель реальними сільгоспвиробниками та землекористувачами.

Власне тому для стимулювання ринку земель необхідно вести не лише виважену державну політику, але надати можливість безпосереднім сільськогосподарським працівникам одержати під купівлю землі дешеві кредити, тобто необхідно створити відповідну фінансово-кредитну установу, наприклад Національний кредитний банк. Інший шлях стимулювання появи та розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення через кооперування фермерських чи інших сільськогосподарських підприємств, у тому числі не лише із виробничою метою, але й з метою концентрації коштів на купівлю земель.

Список використаних джерел

1. Вірченко О.В. Інституційні особливості формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні [Електронне видання]// Ефективна економіка. 2013. № 9. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
2. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: [монографія] //— К.: Кондор. 2007. С. 480.
3. Тихонов А. Т. Наукові підходи до землеустрійного проектування агроформувань на засадах сталого розвитку землекористування // Землепорядний вісник. 2002. № 4. С. 23-26.

Konishchuk V.V.
doctor of biological sciences
Koval S.I.
candidate of agricultural sciences
Melnyk N.M.
Institute of Agroecology and Nature Management of NAAS
Kyiv

RESEARCH OF CLIMATE CHANGE IN THE WESTERN POLISSYA OF UKRAINE AND THEIR EFFECT ON PRODUCTIVITY OF AGRICULTURAL CULTURES

Ignoring the climatic factor can lead to losses in the agricultural holdings of Ukrainian Polissya as a whole. It is accompanied by a significant increase in air temperature during the winter months, an increase in the number of long thaws, a temporary shift in the development of natural processes, changes in the duration of the seasons of the year, lengthening of the frost-free period and its duration, and an increase in the heat supply of the vegetation period. A significant feature of the warming period was the uneven precipitation in the middle of the year and in some years, which led to an increase in the number of dry phenomena.

According to current trends, the average global temperature in the Rivne region and Volhynia will increase by 2-3 ° C for the next fifty years. At present, we have such a situation that the average annual rainfall has increased to 30 mm, and the temperature - to 0.3 ° C since the 1990's (at that time, changes have become tangible). The summarized data is presented on meteorological stations of the zone of Western Polissya of Ukraine in Fig. 1 (own development on the basis of the records of meteorological monthly CGO named after Boris Sreznevsky).

The yield variability of major crops grows in the northern regions of the Rivne region (40-70%) and is minimal in the Volhynia region (20-35%), where the higher agricultural crops and the average yield of the land are higher (on these lands, the contribution of weather and climatic conditions to the change in yields of winter rye and spring grain is only 10–20%).

In the case of adaptation to climate fluctuations and changes, this may give Ukraine additional income. Moreover, climate change will always require adjustments to the environmental and economic situation.

In the conditions of climate change, first of all, it is necessary to practically adapt farming systems associated with the improvement of the natural soil fertility, soil and climate crop specialization, the use of reasonable crop sets and rational (including landscape and contour) crop rotation, soil improvement

plants, genetically resistant varieties, mixed crops using landscape advantage, respecting the optimal timing of technological operations, phytocenotic measures to control weeds and etc.



Fig. 1. Average annual rainfall and air temperature data for major meteorological stations of Western Polissya of Ukraine

So, a radical restructuring of all farming systems is inevitable as a result of the shift of agro-climatic zones to the north over considerable distances. The vegetation period will increase by almost 1 month. In the future, it is expected to reduce the productivity of agricultural crops as a result of increased aridity.

Кочеригін Л.Ю.

к.пед.н.

Комаров Д.Ю.

асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

У структурі земельного фонду України особливе місце посідають землі сільськогосподарського призначення, які тісно пов'язані зі сферою сільськогосподарського виробництва і на сьогоднішній день є основною категорією земель, що забезпечує проведення земельної реформи. До земель сільськогосподарського призначення належать усі землі, основним цільовим призначенням яких є їх використання у сільському господарстві.

Землі сільськогосподарського призначення розташовані на 2/3 території України. У цілому площа сільськогосподарських земель становить 42,7 млн. га, або 70 % площі усієї території країни, а площа ріллі – 32,5 млн. га, або 76 % усіх сільськогосподарських земель, що свідчить про високий рівень їх освоєності.

Організація збалансованого використання і охорони земель, як природного ресурсу, як засобу виробництва в сільському господарстві і просторового базису, неможливі без належної реалізації державою таких управлінських функцій щодо землі, як землеустрій, земельний кадастр, контроль за використанням та охороною земель [1].

Збалансоване використання земель може бути забезпечене лише за умови розробки проєктів землеустрою. Це вимагає відповідної послідовності його реалізації, зокрема “створення ерозійно стійкого каркасу агроландшафту, який повинен забезпечити підтримання агроєкосистеми в стійкому стані за рахунок здійснення спеціальних природоохоронних заходів і впровадження технологій, а також регулювання господарських чинників. Основою сучасного землеустрою має стати ландшафтна структуризація сільськогосподарських територій з детальною характеристикою рельєфу, якості ґрунтів, мікрокліматичного режиму тощо”. Такий підхід дозволить раціонально використовувати кожен земельну ділянку, визначати структуру та обсяги відповідних інвестицій [2].

Для організації збалансованого використання та охорони земель необхідні експертна інформація і системні дослідження, які потрібно зберігати у базі даних для подальшого аналізу їх правильності і врахування під час

організації використання земель на майбутнє. Для цього найкраще використовувати сучасні ГІС технології, за допомогою яких можна відслідковувати зміни у створеній моделі збалансованого землекористування, контролювати і вдосконалювати її [3].

Питання організації земель сільськогосподарського призначення сьогодні є достатньо складним і потребує дещо видозмінених та комплексних підходів.

На нашу думку, необхідно створити ефективну організаційну модель збалансованого використання і охорони земель сільськогосподарського призначення, яка б включала наступні кроки:

- забезпечити функціонування ефективної та прозорої системи управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності;

- дати змогу раціонально використовувати землю сільськогосподарського призначення з урахуванням інтересів громадян України та територіальних громад;

- актуалізувати дані Держгеокадастру;

- оптимізувати структуру, площі земель державної власності й систему землекористування;

- дозволити провести консервацію деградованих, забруднених і малопродуктивних земель та рекультивацію порушених земель;

- удосконалити механізм управління у сфері використання охорони земель, збереження та відтворення родючості ґрунтів;

- стати на заваді використання екологічно-неефективних земель, економічно-неефективних ділянок, їхньому залуженню або залісненню;

- знизити рівень корупції та мінімізувати соціальну напругу у сфері земельних відносин;

- підвищити ефективність державної земельної політики, прискорити проведення земельної реформи;

- посприяти цивілізованому вирішенню проблем у сфері земельних відносин, підвищити рівень довіри ділових кіл до системи земельних відносин;

- включити землю у ринковий обіг (можливе пілотне впровадження різних моделей економічного обороту земель сільськогосподарського призначення на основі державно-правового експерименту);

- посилити відповідальність за порушення норм земельного законодавства;

- відмінити всі безоплатні адміністративні послуги, що також стимулюють розвиток корупційних схем;

- залучати громадськість до формування державної політики й управління земельними ресурсами;

- налагодити належну взаємодію між органами місцевого самоврядування та органами державної влади;
- запобігати можливим спекуляціям на ринку земель.

Список використаних джерел

1. Бредіхін О. Економічні проблеми охорони земель в Україні // Землевпорядний вісник. 2007. № 5. С. 37-40.
2. Ступень М. Шляхи вдосконалення раціонального використання земель сільгосппризначення на прикладі Львівської області // Землевпорядний вісник. 2007. № 5. С. 34-35.
3. Богіра М.С. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій: навч. посіб. // Аграрна освіта, 2011. С. 416.

Лазаренко В.І

аспірант

*Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ*

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

В Україні, протягом багатьох років здійснюються спроби вирішення екологічних проблем керуючись адміністративно-правовими методами державного регулювання, які, в свою чергу є малоефективними та не призводять до покращення стану екологічних систем. І як наслідок, сучасне покоління зіштовхнулося з цілою низкою економічних проблем, а саме: низькі ціни на природні ресурси та енергію; переоцінка природно-ресурсного потенціалу окремих регіонів та планети в цілому; ігнорування ситуації перевитрат і деградації асиміляційного потенціалу навколишнього середовища; криза надвиробництва. Також викликають занепокоєння сучасні загрози людському суспільству, що відрізняються від загроз у минулому: деградація і сильне виснаження природних ресурсів, зокрема неповоротних; забруднення біосфери до рівня, що є гранично небезпечним для життя [1].

Маркетинг давно й надійно увійшов у життя кожного з нас незалежно від віку, професії та рівня споживання. Він впливає на нас і сам змінюється з розвитком суспільства. Адже він перестав бути лише допоміжним інструментом і відіграє ключову роль у системі управління компаній. Останнім часом значно змінилися не лише функції маркетингу, а й сфери його застосування: від підприємств, що виробляють споживчі товари та послуги, до громадських, релігійних рухів та організацій, окремих осіб

тощо. Науковці визначають маркетинг як вид людської діяльності, спрямований на задоволення нужд і потреб шляхом обміну.

Завдяки ідеології маркетингу вдається вирішувати одне з головних протиріч будь-якого суспільства, що використовує ринкову економіку: протиріччя між інтересами виробника (продавця), який прагне виробити більше продукції і дорожче її продати, і споживача (покупця), який прагне задовольнити свої потреби в якісному товарі за ціною, за якою він готовий і здатний придбати. Так, класичний маркетинг сприяє вирішенню такого протиріччя, виконуючи найважливішу соціальну функцію – приведення у відповідність суперечливих ринкових інтересів продавців та споживачів.

Екологічний маркетинг являє собою не просто новий концептуальний підхід, а дозволяє продумати і розробити структуру системи забезпечення суспільства продуктами харчування та її робочі механізми. Екологічний маркетинг дає можливість не тільки по-новому здійснювати процес стратегічного планування, а й вказувати напрямки вирішення багатьох проблем, пов'язаних з виникненням екологічного ризику. В свою чергу сприйняття екологічного ризику соціумом – це реальність, яка багато в чому визначає ставлення до конкретного підприємства (увага до технології, продукції, вміст цієї продукції, послуг) не меншою мірою, ніж власне характеристики впливу виробничого процесу. Тому фактор думки референтної групи або ж окремих індивідів є дуже важливим [2].

В ході наших досліджень було обґрунтовано, що екологічний маркетинг протягом тривалого часу у світовій практиці функціонує як окрема концепція в маркетингу, незважаючи на те, що деякі дослідники вважають її частиною соціально-етичного маркетингу. На наш погляд, екологічний маркетинг слід розглядати з позиції самостійної концепції, адже вона має відмінності у підходах в управлінні та під час процесу самого виробництва. Соціально-етичний маркетинг ефективно функціонує в межах одного суб'єкта економічного мікросередовища в якості окремої довгострокової стратегії. З нашої точки зору, ефективне впровадження концепції екологічного маркетингу можливе лише за умови досягнення трирівневого взаємозв'язку в загальнонаціональній площині (рис.1).

Наш концептуальний підхід представлено у вигляді системи взаємопов'язаних елементів на трьох рівнях: макро-, мезо-, мікросередовище. Макросередовище формує фундаментальні інститути та передумови до розвитку екологічного маркетингу такі як економічна та екологічна нормативно-правова база та державні і громадські органи контролю, що здійснюють неопосередкований вплив на такі фактори як конкуренція та екологічно безпечний стан ресурсів і, відповідно, формування та задоволення екологічних потреб споживача, попиту на екологічно безпечну продукцію

які разом формують мезосередовище. І саме від стану мезосередовища буде залежати маркетингова діяльність суб'єкта господарювання, а саме місія, цілі і завдання підприємства, виробнича структура та система управління в межах його мікросередовища відповідно.

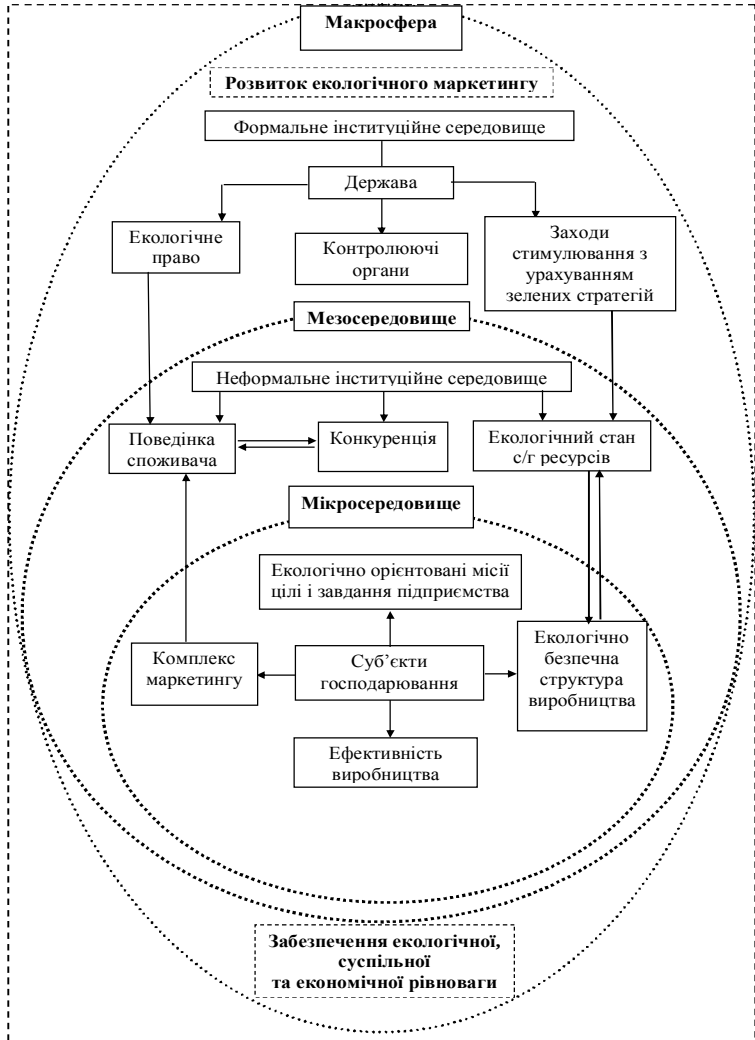


Рис. 1. Концептуальний підхід розвитку екологічного маркетингу в аграрному секторі економіки

Джерело: авторська розробка.

Список використаних джерел

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг. // К.: Лібра. 2002. 705 с.
2. Зіновчук Н.В., Рашенко А.В. Екологічний маркетинг. // Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2015. 190 с.
3. Шкуратов О.І. Використання інструментів екологічного маркетингу в господарській діяльності аграрних підприємств. // Економіка природокористування і охорона навколишнього середовища: [зб. наук. пр.]: [У 2 ч.]. К.: ДУ «ІЕПСР НАНУ», 2012. Ч.2. С. 214–218.

Маджд С.М.

к.т.н., доц.

*Національний авіаційний університет
м. Київ*

ПРИРОДООХОРОННІ ЗАХОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ЯКОСТІ ТЕХНОГЕННО ТРАНСФОРМОВАНИХ ВОДНИХ СИСТЕМ

Невпинне зростання техногенного навантаження на природні водні системи призводить до необхідності удосконалення ефективності екологічного контролю стану техногенно трансформованих гідроекосистем. А це можливо, на наш погляд, лише за умов застосування екологічних показників та їх параметрів, які б врахували всі структурно-функціональні зміни розвитку техногенно навантажених водних систем. На основі цих специфічних індикаторів можливе корегування природоохоронних заходів щодо відновлення якості та збереження техногенно заангажованих водних ресурсів. А в подальшому на їх основі розроблення відповідних екологічних нормативів, в рамках екологічної політики України та міжнародних підходів щодо визначення індикаторів сталого розвитку [1-4].

Система нормування за ГДК вже довгий час піддається аргументованій критиці як суб'єктивний спосіб контролю, оскільки за рахунок її застосування практично відсутнє екологічне нормування якості води [3-7].

Сучасні існуючі методи контролю якості поверхневих вод не спроможні відобразити структурні зміни, екологічні показники та їх параметри функціонування за умов дії специфічних антропогенних факторів. І тому, створення екологічних показників було обумовлено суперечливістю ставлення у світі до нормативних документів, основою яких є ГДК, оскільки вони не відображають зміни внутрішньоводоймних процесів – основ функціонування екосистем [3; 6; 8].

На сьогодні вже існують підходи до екологічної оцінки стану водних ресурсів не із вимог окремого водокористувача, а з точки зору збереження структури і функціональних особливостей всієї водної екосистеми в ціло-

му, для попередження її деградації. Вже з'являються роботи щодо визначення якості природних вод, в яких застосовується екологічний підхід оцінки на основі екологічних показників. І тому нами були розроблені специфічні індикатори оцінки стану водних екосистем. Запропоновані нами екологічні показники та їх параметри для техногенно змінених водних систем відображають структурно-функціональні зміни екосистем з метою з'ясування їх самоочисної та самовідновлюючої здатності. Це дає можливість встановити межі стійкості гідроекосистем та їх реакції на дію специфічних антропогенних факторів, з урахуванням змін структурно-функціональних змін розвитку водних екосистем.

Тому, на наш погляд, запропоновані нами принципи оцінки стану, в першу чергу техногенно трансформованих водних ресурсів, повинні здійснюватися не на користь окремого природокористувача, а із врахуванням розвитку природно-соціальних систем, на користь збереження водних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Маджд С.М. Удосконалення технологічної схеми очищення зворотних вод авіапідприємств / С.М. Маджд // Проблеми водовідведення, водовідведення та гідравліки : наук.-техн. зб. – К.: КНУБА, 2013.– Вип.22. – С.107–112.
2. Струтинська А.В. Оцінка впливу авіатранспортних процесів на стан водних об'єктів в зоні аеропорту / А.В. Струтинська, С.М. Маджд, Л.С. Кіпніс, Г.М. Франчук // Аеропорти та їх інфраструктура “ABIA-2004”: зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2004. – С. 44.5–44.9.
3. Маджд С.М. Математичні розрахунки забруднення поверхневих вод р. Нивка важкими металами та нафтопродуктами / С.М. Маджд, Я.В. Загоруй, Г.М. Франчук, А.М. Антонов // Наука і молодь: зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2004. – С. 175–178.
4. Франчук Г. М. Екологічна оцінка впливу авіаційних транспортних процесів на якість компонентів довкілля / Г.М. Франчук, А.М. Антонов, С.М. Маджд, Я.В. Загоруй // Вісн. НАУ. – 2006. – № 1. – С. 184–190.
5. Маджд С.М. Удосконалення контролю техносфери сучасними біологічними методами / С.М. Маджд // Екологічна безпека та природокористування : зб. наук. праць. – К. : КНУБА, 2015. – Вип. 19. – С. 19–26.
6. Франчук Г.М. Комплексна оцінка якості водних екосистем, забруднених скидами стічних вод аеропорту / Г.М. Франчук, С.М. Маджд, А.В. Бондарук // Наукоемні технології. – 2014. – №2. – С. 246–249.
7. Маджд С. М. Дослідження екологічного стану зони аеропорту в результаті забрудненості нафтопродуктами ґрунту та водних об'єктів / С.М. Маджд, Г. М. Франчук // Вісн. НАУ. – 2005. – № 4. – С. 141–143.

8. Маджд С.М. Поліпшення екологічного стану та удосконалення контролю техносфери навколо об'єктів експлуатації і ремонту авіаційної техніки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 21.06.01 «Екологічна безпека» / С.М. Маджд – Київ, 2010. – 21 с.

Нагорнюк О.М.

к.с.-г.н., доц., с.н.с.

Городиська І.М.

к.с.-г.н., с.н.с.

Хітренко Т.Ф.

здобувач

*Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ*

ВІД СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОВКІЛЛЯ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Екологічна безпека України являє собою складну багаторівневу систему, яка включає в себе законодавчу і нормативно-правову базу держави щодо охорони навколишнього природного середовища, регулює соціально-економічні відносини з питань збереження, відновлення і удосконалення довкілля і природних об'єктів, що використовуються громадою на певній території.

Згідно статті 16 Конституції України [1], забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Тому прийнятий у 1991 р. ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища (НПС)» [2] ґрунтується на таких основних принципах, що забезпечують екологічну безпеку в Україні (Стаття 3):

а) пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів;

б) гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;

в) запобіжний характер заходів щодо охорони НПС;

г) екологізація матеріального виробництва, широке впровадження новітніх технологій;

д) збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;

е) науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі прогнозування стану НПС;

є) обов'язковість оцінки впливу на довкілля;

ж) гласність і демократизм при прийнятті рішень, формування у населення екологічного світогляду;

з) науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на НПС;

и) безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;

і) компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону НПС;

ї) вирішення питань охорони НПС з урахуванням негативно впливають на екологічну обстановку;

й) поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони НПС;

к) вирішення проблем охорони НПС на основі широкого міждержавного співробітництва;

л) встановлення екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, рентної плати за користування надрами відповідно до Податкового кодексу України;

м) врахування результатів стратегічної екологічної оцінки.

З метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України по організації і координації заходів щодо охорони НПС, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються і приймаються державні цільові, міждержавні, місцеві програми. Такою Державною програмою охорони довкілля в Україні є Постанова ВРУ 1998 р. "Про основні напрями державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" в якій сформульовані основні пріоритети та завдання охорони НПС і раціонального використання природних ресурсів [3].

Це, в першу чергу, формування збалансованої системи природокористування, екологізація технологій виробничих процесів всіх галузей економіки, поліпшення екологічного стану і запобігання забрудненню р. Дніпро та інших річок, Чорного та Азовського морів, будівництво нових та реконструкція діючих потужностей комунальних очисних каналізаційних споруд, забезпечення населення якісною питною водою, стабілізація та поліпшення екологічного стану в містах, гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, зведення до мінімуму шкідливого впливу наслідків аварії на Чорнобильській

АЕС, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, заповідного права.

Як бачимо з наведеного, цією програмою охоплені всі головні аспекти діяльності народного господарства країни. Для здійснення цієї Державної програми передбачається першочергове вирішення таких завдань: створення в країні ефективної системи екологічної освіти, виховання та інформування; структуризація економіки із суттєвим зменшенням частки енерго- і матеріалоемних виробництв; створення ефективної системи правового та організаційного забезпечення в сфері охорони НПС, екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів; організація державної системи моніторингу НПС; захист повітряного басейну від забруднення, особливо у великих містах і промислових центрах; здійснення управління водними ресурсами на основі басейнового принципу, збереження та відродження малих річок, охорона р. Дніпро та і ніш їх річок, внутрішніх водойм і морських вод, зменшення та припинення скиду забруднених стічних вод у водні об'єкти, захист підземних вод від забруднення; захист і збереження земельних ресурсів від забруднення, виснаження і нерационального використання; збереження й розширення території з природним станом ландшафту, посилення природоохоронної діяльності на заповідних і рекреаційних територіях; підвищення стійкості та екологічних функцій лісів; знешкодження, утилізація та поховання промислових і побутових відходів; зменшення до мінімуму рівня радіаційного забруднення; забезпечення екологічного супроводу процесу конверсії військово-промислового комплексу та здійснення заходів щодо екологічного контролю за діяльністю збройних сил; створення системи прогнозування, запобігання й оперативних дій у разі надзвичайних ситуацій природного і природно-технічного походження.

Ця комплексна державна програма охорони НПС є стратегічною і довгостроковою. Її реалізація повинна здійснюватися шляхом розроблення і виконання окремих міждержавних, державних, галузевих, регіональних та місцевих програм, які базуються на здійсненні державної політики у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua>.
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Державна програма охорони навколишнього природного середовища. Режим доступу: <https://pidruchniki.com>.

Оборська А.Е.

к.с.-г.н., доц.

Матейко І.М.

к.с.-г.н.

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ*

МЕНЕДЖМЕНТ-ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ОБ'ЄКТІВ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ НА ЗЕМЛЯХ ЛІСОГОСПОДАРЬСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

На виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС Міністерством екології та природних ресурсів України винесено на обговорення законопроект «Про території Смарагдової мережі», яким, серед іншого, передбачається розробка менеджмент-планів для цих територій чи об'єктів. У менеджмент-планах, зокрема, повинні бути визначеними заходи зі збереження і моніторингу пріоритетних видів та природних оселищ. Для реалізації планів державне фінансування складатиме близько трьох євро на один гектар площі Смарагдових об'єктів [1].

Рекомендація №16 Постійного комітету Бернської конвенції «Про території особливого природоохоронного значення» від 1989 р. [2] пропонує країнам, що формують мережу, чітко позначати межі Смарагдових об'єктів на картах і, наскільки це можливо, встановлювати їх межі в природі; консультувати компетентні органи і землевласників щодо стану Смарагдових об'єктів та їх характеристик; забезпечити моніторинг Смарагдових об'єктів і, особливо, показників, щодо яких важливо їхнє збереження.

Ліси є важливою складовою переважної більшості об'єктів Смарагдової мережі України, що співпадають з раніше визначеними територіями ПЗФ та визначаються за новим підходом охорони видів і оселищ. Лісові масиви перебувають як у постійному користуванні природоохоронних установ (заповідників, заказників, національних природних парків), так і входять до їх складу без вилучення у постійних лісокористувачів (державних чи комунальних лісгосподарських підприємств). У деяких лісгоспах частка площ ПЗФ складає до 50%. Фактично обов'язки охорони і захисту таких лісових територій покладаються на лісокористувачів без будь-якого державного фінансування, у той час як лісокористування значно обмежується чи забороняється взагалі чинним законодавством.

Згідно Глави 8 Лісового кодексу [3], лісовпорядкування є обов'язковим на всій території України, ведеться державними лісовпорядковими організаціями та передбачає, серед іншого, «виявлення пралісів, квазіпралісів, природних лісів, типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під

загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі; проведення науково-дослідних робіт з метою забезпечення науково обґрунтованого використання лісових ресурсів, охорони, захисту та відтворення лісів; складання проектів організації і розвитку лісового господарства та здійснення авторського нагляду за їх виконанням; участь у розробленні програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів». Законопроект, винесений на обговорення, передбачає внесення змін до Лісового кодексу стосовно формування Смарагдової мережі.

Доцільно при формуванні Смарагдової мережі та розробці і реалізації менеджмент-планів центральному орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони довкілля, скординувати спільну роботу із залученням до процесу лісокористувачів та лісовпорядні організації. Таким чином, лісокористувачі будуть краще обізнаними зі своїми обов'язками з підтримуючих заходів у лісах та отримуватимуть частину фінансування на реалізацію цих заходів.

Список використаних джерел

1. Мінприроди виносить на громадське обговорення законопроект «Про території Смарагдової мережі» [Електронний ресурс] // Урядовий портал: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>.
2. Про території особливого природоохоронного значення. Рекомендація № 16 (1989) [On areas of special conservation interest] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wcd.coe.int>.
3. Лісовий кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Павлішук О.П.

к.е.н., доц.

Кравець П.В.

к.с.-г.н., доц.

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ*

ПІДХОДИ ДО АДАПТИВНОГО ЛІСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ

Наслідки впливу зміни клімату у лісовому господарстві зумовлюють необхідність невідкладних рішень щодо формування та реалізації підходів адаптивного лісового менеджменту. Під таким підходом розуміють непе-

первний процес моніторингу та оцінки ефективності системи ведення лісового господарства й коригування управлінських рішень з урахуванням мінливих умов зовнішнього середовища. Адаптивний лісовий менеджмент реалізується на основі таких складових етапів прийняття управлінських рішень, як планування, практичне впровадження, моніторинг, оцінювання результатів та відповідна адаптація планів чи настанов на їх основі [1]. Невід’ємною складовою на кожному із етапів адаптивного менеджменту є інформування зацікавлених сторін та їх залучення до прийняття рішень, що сприяє відкритості та прозорості цього процесу.

Адаптивний лісовий менеджмент базується на процесному підході до прийняття рішень, який узгоджується з методологією прийняття управлінських рішень на основі циклу «плануй-виконуй-перевірй-дій» – основни стандарту системи менеджменту якості. Модель адаптивного лісового менеджменту визначає динамічний алгоритм прийняття управлінських рішень, який залежно від цілей, задач, критеріїв та індикаторів, спрямований на наближення лісогосподарської практики засадам сталого лісового господарства. В умовах глобальних екологічних загроз така модель доповнює концепцію сталого розвитку лісового господарства. Застосовуючи підходи адаптивного лісового менеджменту слід врахувати можливі стратегії управління лісовим господарством в умовах зміни клімату [2]:

- збереження існуючої структури лісів (передбачає підтримання сталості лісів в умовах зростаючого тиску, пов’язаного зі змінами навколишнього середовища);
- активна адаптація (передбачає використання лісогосподарських заходів для зміни складу лісів з метою покращення їх адаптації до зміни клімату);
- пасивна адаптація (передбачає використання спонтанних процесів адаптації в умовах природних змін, що мінімізує зусилля для забезпечення адаптації).

Серед факторів, які зумовлюють необхідність адаптивного лісового менеджменту, виділяють ті, що відображають загалом ступінь мінливості клімату, характеризують чутливість лісів до зміни клімату, можливості автономної адаптації, а також дозволяють оцінити вразливість лісів до зміни клімату й необхідність заходів щодо забезпечення планової адаптації [3]. Загалом складовими адаптивного лісового менеджменту, спрямованого на підвищення адаптаційного потенціалу лісів, підтримку їх стійкості та життєздатності в умовах зміни клімату, є такі:

- система планування, яка враховує необхідність оцінки потенційних екологічних та соціально-економічних впливів на довкілля господарських заходів, оцінки їх наслідків, охоплюючи елементи концепції управління ризиками;

- система моніторингу виконання плану ведення господарства, яка має здійснюватись на основі вимірних показників, які охоплюють як економічні, так і екологічні й соціальні умови, із подальшим коригуванням, адаптацією планів (операційних, тактичних і за потреби стратегічного плану) відповідно до нових викликів;
- наявність ефективної системи моніторингу лісів, спрямованої на зменшення ризиків пошкодження лісів абіотичними та біотичними факторами, запобігання поширення шкідників та хвороб лісу, зниження ризику виникнення лісових пожеж;
- збільшення площ лісовідтворення із урахуванням типів лісорослинних умов, використанням природного поновлення лісів;
- поліпшення видового складу лісів з урахуванням деревних порід, більш пристосованих до теперішніх та майбутніх кліматичних змін;
- поліпшення генетичного потенціалу лісів, створення лісонасінневих плантацій для забезпечення якісним насіннєвим матеріалом;
- удосконалення системи лісогосподарських заходів у рамках різних циклів лісогосподарського виробництва (лісовідтворення, догляд за лісовими насадженнями, заготівля лісу) із застосуванням в умовах зміни клімату відповідних технологій, режимів господарювання;
- підвищення обізнаності суспільства щодо наслідків зміни клімату, покращання інформаційного та освітнього забезпечення процесу адаптивного лісового менеджменту;
- забезпечення участі зацікавлених сторін, у т.ч. їх доступу до інформації, на різних етапах ведення господарства задля підвищення прозорості та відкритості діяльності лісогосподарських підприємств.

Список використаних джерел

1. Helms, J.A. The dictionary of forestry / J.A. Helms. - Bethesda, MD: The Society of American Foresters, 1998. 210 p.
2. Adaptive forest management in Central Europe: Climate change impacts, strategies and integrative concept [Bolte A., Ammer Ch., LOF M. and other] // Scandinavian Journal of Forest Research. 2009. №24. P. 673 – 478.
3. Kellomäki S. Management of European Forests Under Changing Climatic Conditions : Final Report of the Project «Silvicultural Response Strategies to Climatic Change in Management of European Forests» (Research notes 163) / S. Kellomäki, S. Leinonen. Finland : University of Joensuu, 2005. 427 p.

Прядка Т.М.
к.е.н., доц.
Камінецька О.В.
к.е.н.

*Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква*

ПРОБЛЕМАТИКА УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ПРИ ФОРМУВАННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

В Україні активно впроваджуються реформи, кінцевою метою яких є децентралізація. Ці процеси крок за кроком забезпечують основу для рівномірного сучасного розвитку територій та зрештою успішної країни. Один з найважливіших викликів сьогодення – формування спроможних територіальних громад та ефективного самоврядування.

На сьогоднішній день питаннями земельних відносин органи місцевого самоврядування можуть займатися, виключно в межах населених пунктів. Цю систему потрібно вже змінювати, передавши основні права розпоряджатися земельними ресурсами органам місцевого самоврядування, територіальним громадам, а за державою залишити право забезпечувати контроль за раціональним використанням земельних ресурсів [1].

В умовах децентралізації влади для України важливо реалізувати ключові ресурсні елементи розвитку територіальних громад. Мета добровільного об'єднання – створення спроможних громад, які зможуть забезпечити свій розвиток та взяти на себе у повному обсязі відповідальність за вирішення місцевих проблем. Для цього вони повинні утворюватися за урядовою методикою, відповідати перспективним планам формування громад області. Лише в такому випадку законодавство гарантує їм відповідні повноваження, а під них – фінансові та інші ресурси.

Перед новоутвореними громадами постає складна ситуація у використанні земельних та інших природних ресурсів насамперед через [3]:

- недооцінку складності і специфіки земельних перетворень в ході проведення земельної та економічної реформ в Україні;
- майже повний брак інформації у ОТГ про права на землю й інші природні ресурси, їх потенціал, використання і охорону;
- безсистемність та некомпетентність розв'язання завдань земельної реформи на територіях місцевих рад, зокрема відсторонення територіальних громад від розпорядження землями на їх території, незавершеність реформування земельних відносин та системи землекористування, особливо в сільському господарстві;

- незадовільним законодавчо-інформаційним забезпеченням і захистом прав власності сільських жителів на землю та інші природні ресурси;
- ігнорування проблем введення в економічний оборот землі як капіталу, ресурсно-комплексного підходу до розвитку сільських територій в процесі трансформації земельних відносин, відсутність зваженої державної земельної політики щодо планування розвитку землекористування і землеустрою територіальними громадами, механізмів її реалізації;
- відсутність послідовної державної політики щодо комплексного розвитку земельного законодавства, проведення та фінансування державного і муніципального землеустрою і земельного кадастру, формування інвестиційно-привабливого землекористування;
- вкрай слабку інформаційну інфраструктуру земельного ринку та відсутність виваженої державної політики формування і розвитку ринку земель несільськогосподарського та сільськогосподарського призначення;
- відсутністю інформаційного забезпечення сільського населення з питань можливостей використання земельних та інших природних ресурсів на їх територіях в ринкових умовах.

На сьогоднішній день, забезпечити стабільний та ефективний розвиток територіальних громад не надавши їм можливість самостійно розпоряджатися земельними ресурсами неможливо [2]. Децентралізація земельних відносин передбачає передачу права розпорядження землями громадам, власність на землі перейде об'єднаним громадам, Держгеокадастр здійснюватиме лише контроль за використанням землі. Новостворені об'єднані громади повинні мати економічні ресурси для свого ефективного розвитку. Окрім бюджетних та податкових можливостей, держава передає цим громадам і земельні ресурси [4].

Таким чином, для досягнення ефективного управління земельними ресурсами територіальних громад, в умовах децентралізації, потрібно поліпшити систему розподілу повноважень державних органів управління, пошуку шляхів поєднання взаємодій влади та бізнесу в новітніх умовах господарювання. В новітніх умовах господарювання, розвиток територіального управління вже не обмежується двома координатами, а розглядається у трьохмірному просторі, де розвиток у більшості випадків є розвитком послідовності подій та рішень, що розглядається у поєднанні економічної, екологічної та соціальної складових.

Список використаних джерел

1. Дорош О. Організаційно-інституціональне забезпечення територіального планування землекористування сільських територій / О. Дорош // Економіст. 2015. № 8. С. 22–25.

2. Третяк А.М. Концептуальні засади розвитку в Україні сучасної багатофункціональної системи управління земельними ресурсами / А.М. Третяк, Р.М. Курильців, Н.А. Третяк // Землепорядний вісник. 2013. № 9. С. 25–28.

3. А.М. Третяк, В.М. Третяк, Т.М. Прядка, Н.А. Третяк Територіальне планування землекористування в контексті формування фінансової стійкості об'єднаних територіальних громад/ А.М. Третяк, В.М. Третяк, Т.М. Прядка, Н.А. Третяк //Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2017. № 1. С. 21-27.

4. Децентралізація на власному досвіді: в яких регіонах найбільш позитивно оцінюють реформу? / Сайт Національної ради реформ [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://reforms.in.ua>.

Салюта В.А.

аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН

м. Київ

Дорош А.Й.

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ САМОДОСТАТНОСТІ ОТГ

З моменту здобуття Україною незалежності спостерігається поступове скорочення кількості населення. Зокрема, за даними Держстатистики України кількість людей, які проживали на теренах країни в піковому 1993 році складала 52,2 млн осіб, а в 2016 році знизилась до 42,7 млн осіб. Слід врахувати, що дані за 2016 рік наведені без врахування тимчасово окупованих територій, що спотворює загальну картину. Така негативна тенденція зумовлена як мінусовим природним приростом, який у середньому становить близько (-0,2 млн осіб) щорічно, так і еміграцією (-100 тис. осіб на рік) [3].

Ймовірно, що фактична кількість населення ще менша. Найбільший відтік працездатних осіб спостерігається із сільських регіонів. Цьому є кілька причин. У процесі реформування держави не було чіткого бачення розвитку в першу чергу сільських територій у перспективі, що сприяло відтоку населення й поступовій монополізації сільськогосподарського ринку.

Акцентуючи увагу на сільських регіонах зазначимо, що найвпливовішими причинами їх деградації є економічний занепад та демографічна криза (можуть бути як причинами, так і наслідками одне одного). У цьому зв'язку погіршення демографічної ситуації є найбільшою проблемою, бо без людського ресурсу економічного зростання досягти не вдасться.

Реформа децентралізації влади, що впроваджується наразі Кабінетом Міністрів України покликана зупинити дані негативні тенденції на сільських територіях. Вона передбачає закріплення за об'єднаними територіальними громадами значно ширшого спектру повноважень, і в першу чергу це – планування території громади та вирішення питань економічного розвитку, залучення стратегічних інвестицій, розвиток підприємництва, управління земельними ресурсами, надання дозволів на будівництво, розвиток місцевої інфраструктури, формування бюджету, що дозволить покращити якість життя людей, що проживають на території громад [5].

Враховуючи об'єднання сільських та селищних рад в об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) з метою підвищення їхньої соціальної та економічної спроможності й передачі їм набагато ширших повноважень слід також враховувати зростання їхніх фінансових можливостей, а головне потреб. Кабінет Міністрів України надає субвенції новоутвореним ОТГ, з метою стимулювати об'єднання. Втім необхідно проаналізувати, які це суми, та як їх використовують і чи сприяють дані кошти розвитку громад.

Фахівці-практики в царині місцевого самоврядування особливо проблемним викликом для проведення успішної децентралізації влади нерідко називають відсутність місцевих кваліфікованих фахівців. Всеосяжна перепідготовка персоналу, яка потрібна для вирішення цього складного завдання, неможлива без значної зовнішньої підтримки. Вона нині реалізується здебільшого завдяки діяльності кількох іноземних агентств розвитку (USAID, GIZ, SDC, SKL і ін.) [2].

Проблему відсутності фахівців посилює також відсутність державної програми з розвитку громад. Субвенції, що надаються Кабінетом Міністрів, на жаль, некладаються в роботу з людьми, що проживають на території громад, щоб спонукати їх до розвитку громади й також некладаються в проекти, які могли б приносити дохід жителям та податки в бюджет громади.

Додаткові кошти, що їх отримують громади вкладаються переважно в ремонт інфраструктурних об'єктів, які безумовно є дуже важливими. Проте щороку потік додаткових коштів меншає. Тому уряду та громадам необхідно вже зараз шукати шляхи заробляння цих грошей на місцях. Адже громада, що має дохід, здатна забезпечити утримання та розвиток

власної інфраструктури, натомість громада залежна від субвенцій продовжить деградувати.

Потік коштів меншає вже зараз, хоча на початковій стадії здійснення реформи він мав би зростати. Наприклад на 2016 рік на 159 ОТГ уряд виділив 1 млрд грн субвенцій із загального фонду бюджету. На 2017 рік - на 367 ОТГ (більш ніж у двічі більше ніж роком раніше) було закладено 1,5 млрд грн, з яких лише 0,5 млрд. грн із загального фонду бюджету. У 2018 році 665 ОТГ отримають 1,9 млрд.грн. Відповідно можна зробити висновок, що лише за 2 роки урядові субвенції на кожну громаду зменшились у понад двічі [6].

Саме тому на нашу думку важливо вивчити досвід розвинених держав ЄС. Програми регіонального розвитку ЄС та більшість програм країн членів ЄС фокусуються саме на людських ресурсах, бо саме люди створюють додану вартість у регіоні. Важливо не просто утримати людей у регіоні, що в сучасну епоху є майже неможливим, а зробити їх безпосередніми учасниками історії успіху регіону.

На теперішній час реалізуються дві міжнародні програми з регіонального розвитку, які охоплюють значні території та мають за мету сталий розвиток громад, міст, регіонів. Першою з них є міжнародна програма «Місцевий порядок денний 21». Це стратегія, яка розробляється певними країнами на регіональному рівні, на основі «Порядку денного 21» прийнятого 178 країнами членами ООН на конференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 році [4].

Сутність підтримки полягає не лише у фінансуванні (в даному випадку воно не займає першу позицію), а в наданні консультацій та порад, сприянні налагодження комунікації між людьми й різними організаціями та супровід усіх процесів у рамках програми. Об'єктом програми вважається людина (місцевий житель), але головна мета програми полягає в тому, щоб перетворити людину на суб'єкта процесу. Чи не основною ідеєю є: «більше участі людини – більше доданої вартості» [4].

В Україні ж більшість жителів ОТГ, а саме 61% стверджують, що не відчувають особливих змін у результаті впровадження реформи, а частка осіб, які стверджують, що нічого не знають про реформу складає 23% або майже чверть [7]. Це свідчить про низький рівень роботи з жителями ОТГ.

Також варто звернути увагу на іншу міжнародну програму регіонального розвитку. Ця програма чітко спрямована на отримання фінансування для регіонального розвитку (частково фінансується єврокомісією та національними урядами) та заснована у 1991 році під назвою LEADER (об'єднані дії щодо розвитку сільського господарства). Дана програма зосереджена здебільшого на економічно та демографічно депресивних регіонах ЄС.

Загалом даний проект реалізується в регіонах, які проявляють ініціативу щодо своєї участі в програмі. Саме ж функціонування даної програми в регіоні спирається на місцевих жителів регіону □ «групу дії» (політики, представники громадських організацій, приватні особи). Концепт регіонального розвитку розробляється з максимальним залучення ідей жителів. Після затвердження концепту вони працюють з потенційними заявниками на отримання фінансування [1].

Процес децентралізації та формування ОТГ в Україні може бути успішним лише в разі проведення належної роботи з жителями громад, (організація навчання їх на місцях, інформування про хід реформи і ін.). Без розвитку людського та економічного потенціалу громад успішна реалізація реформи є неможливою, а деградація сільських територій продовжиться. Тому наявність Національної Стратегії розвитку сприятиме економічному зростанню депресивних регіонів та покращенню демографічної ситуації в державі.

Список використаних джерел

1. Австрійська федеральна земля Бургенланд // LEADER in der Programmperiode 2014 – 2020 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.burgenland.at>.
2. Децентралізація в Україні: стійкі успіхи чи повітряні замки? // Дзеркало тижня Випуск №35 22-28 вересня. – 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua>.
3. Населення України в 1991-2017 роках // Державна служба статистики України – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Порядок денний 21 // Організація об'єднаних націй – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>.
5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
6. Про децентралізацію, успіхи, ризики і роль парламенту // Дзеркало тижня Випуск №1 14-20 січня. – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua>.
7. Третина жителів сходу України проти децентралізації – опитування // Дзеркало тижня – 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua>.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

В сучасних умовах в Україні у сфері поводження з твердими побутовими відходами є серйозні проблеми. Про це свідчать результати дослідження її сучасного стану та особливостей організації. Невідповідність способів управління твердими побутовими відходами (ТПВ) кращим світовим практикам і міжнародним рекомендаціям у нашій країні становить під загрозу здоров'я та добробут населення [1, с. 18]. Такі обставини призводять до поглиблення екологічної кризи і загострення соціально-економічної ситуації в суспільстві та обумовлюють необхідність реформування і розвитку з урахуванням вітчизняного та світового досвіду всієї правової та економічної системи. Проблема відходів є однією з ключових екологічних проблем і більш вагомю в ресурсному аспекті. Відмінність ситуації, що склалася з ТПВ в Україні, порівняно з іншими розвинутими країнами полягає у великих обсягах утворення твердих побутових відходів та у відсутності механізму управління ними. При цьому наявність такого механізму є неодмінною ознакою всіх економік розвинутих країн. Сучасний стан довкілля вимагає розробки відповідних економічної, технологічної та законодавчої стратегій у галузі управління ТПВ. Комплексний підхід до вирішення даної проблеми здатний поліпшити функціонування механізму управління ТПВ, знизити антропогенне навантаження на особливо цінні екосистеми і захистити здоров'я населення.

Загалом механізм управління твердими побутовими відходами в Україні характеризується такими тенденціями: накопичення ТПВ як у промисловому, так і побутовому секторі, що негативно впливає на стан довкілля і здоров'я людей; здійснення неналежним чином утилізації та видалення небезпечних ТПВ; їх розміщення без урахування можливих небезпечних наслідків; неналежний рівень використання ТПВ як вторинної сировини внаслідок недосконалості організаційно-економічного механізму залучення їх у виробництво; неефективність впроваджених організаційно-економічного механізму управління ТПВ [2, с. 4].

Відсутність системи перероблення твердих побутових відходів призводить до втрати Україною щороку мільйонів тонн ресурсоцінних матеріалів, що містяться у ТПВ, які потенційно можуть бути введені у господарський обіг. Також нині відсутня комплексна системи управління твердими

побутовими відходами; недосконала існуюча нормативно-правова база, яка регламентує управління ТПВ, недосконалість державного екологічного управління; низька екологічна культура населення і слабка інформованість населення з питань безпечного розміщення ТПВ.

Для вирішення завдання ефективного функціонування організаційно-економічного механізму управління ТПВ необхідне: створення стійких міжгосподарських зв'язків, забезпечення узгодженості рішень, збалансованості інтересів учасників; перехід до програмних методів управління відходами шляхом розробки і реалізації скоординованих програм з управління відходами; вдосконалення організаційних засад політики управління відходами та створення єдиного державного органу з управління відходами; обґрунтування пропозиції щодо ефективного функціонування елементів організаційно-економічного механізму управління ТПВ на інноваційних засадах; розроблення методичних рекомендацій з управління ТПВ; розроблення концептуальної моделі ефективного управління твердими побутовими відходами [2, с. 10; 3, с. 122].

Список використаних джерел

1. Кривенко С.В. Проблеми вдосконалення системи управління сферою поводження з твердими побутовими відходами: регіональний аспект // Управління розвитком. 2015. №2(180). С. 10-19.
2. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року // Розпорядження КМУ від 8.11.2017 №820-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 2.12.18).
3. Шкуратова І.І. Сучасний стан та проблеми вдосконалення політики управління відходами // Науково-методичний журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. Т. 159. Вип. 147. С.118–122. (Серія “Державне управління”).

Скрипник Л.Р.

аспірант

Іщенко Н.Ф.

аспірант

*Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ*

СТРАТЕГІЯ РАДИ ІКАО В ОБЛАСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ

На сьогоднішній день активною та найпотужнішою організацією в сфері дослідницької діяльності яка направлена на створення екологічно-стійких програм щодо зменшення шкідливої дії авіаційної транспортної

системи на цілісність та прийнятне функціонування екосистеми залишається International Civil Aviation Organization (ICAO).

Для захисту та охорони земельних масивів в межах функціонування авіапідприємств, а також на територіях поза його межами, відстані яких встановлюються відповідно до приписів стандартів та норм щодо відведення земельних ділянок під будівництво, організація ICAO вводить обмеження щодо шумового впливу та гранично допустимі норми щодо емісії шкідливих речовин як наслідок роботи авіаційних двигунів. Як відомо паливо вуглеводневої природи в більшій чи іншій мірі є екологічно-небезпечними

Тобто на даний період організація ICAO нормує емісію незгорілих вуглеводнів (CnHm), оксидів вуглецю (CO), оксидів азоту (NOx) і диму від турбоактивних і турбогвинтових двигунів в зоні аеропорту, а також забороняється викидів залишків палива після зупинки двигунів. Вимоги до міжнародних стандартів для звукової авіації розповсюджуються по диму на двигуни, які були виготовлені після 1982 року [1].

Важливим моментом на даний час є діяльність науковців, яка націлена на виробництво екологічно чистого палива. Під цим поняттям слід розуміти такий стан, при якому на всіх етапах життєвого циклу паливо не надає чи надає мінімально допустиме негативний вплив на навколишнє середовище і не створює загрози для життя та функціонування живих організмів.

Міжнародна організація цивільної авіації (ICAO) виділяє у своїй науково-дослідній та практичній роботі щодо екологобезпечного землекористування та контролю за охороною та раціональним користуванням природних ресурсів застосовує наступні так звані інструкції та дії:

- інструкції з планування та проектування аеропорту відповідно до чинних та встановлених міжнародним законодавством норм та стандартів;
- інструкція щодо функціонування аеропорту, яка спрямована головним чином на безпеку польотів та ефективність роботи;
- ефективне землекористування та менеджмент екологічної безпеки навколишнього середовища, які зосереджені в межах аеропорту та навколо нього;
- забезпечення ефективної практики зменшення потенційних впливів на навколишнє середовище у зв'язку з діяльністю аеропорту та його операціями;
- інформацію про проведення заходів моніторингу земель щодо наявної, реальної ситуації, в тому числі моніторинг щодо зменшенні впливу від шкідливих викидів літальних апаратів.

На думку провідних експертів Ради ІКАО основними критеріями екологобезпечного функціонування авіапідприємства є: технічна доціль-

ність, екологічна доцільність, економічна ефективність, функціональна доцільність.

Як свідчить зарубіжний досвід функціонування авіаційної індустрії, в контексті екологобезпечного землекористування, сумісність інфраструктури аеропорту з прилеглими територіями може бути досягнута належним плануванням аеропорту, нормуванням, зокрема гранично допустимими рівнем забруднюючих речовин, а також плануванням землекористування території, що знаходиться за межами авіапідприємства. Основою метою прогнозування та планування землекористування є забезпечення найкращих можливих внутрішніх, екологобезпечних умов аеропорту, громади в околицях та екології навколишнього середовища [2].

Місцезнаходження, розмір та конфігурація аеропорту повинні бути узгоджені з моделями житлової, промислової та комерційної забудови, а також ведення сільського господарства та іншими видами землекористування, з урахуванням наслідків функціонування аеропорту, які впливають на людей, флору, фауну, якість атмосферного повітря, водотоки, забруднення ґрунту, сільські, міські райони та їх межі. Наукове обґрунтування планування і прогнозування землекористування, з урахуванням фізико-географічних умов, є надзвичайно важливим для нормального функціонування як авіапідприємства, так і прилеглих територій, особливо в тому випадку якщо аеропорт знаходиться в межах великого міста.

Забруднення, яке відбувається на територіях аеропорту та навколо нього, може мати негативний ефект на здоров'я людини, цілісність екосистеми прилеглої до нього території. Певні зусилля повинні спрямовуватися на запобігання та зменшення викидів небезпечних забруднюючих речовин. Екологічне управління, яке здійснюється відповідно до існуючих норм та правил є запорукою зменшення значних об'ємів джерел забруднення або зменшення потенціалу для їх негативного впливу на навколишнє середовище

Список використаних джерел

1. Novakovska Iryna, Skrypnyk Liliia. Ecological safety of land resources for integrated development of national aviation network in the context of european integration[collective monograph]/ Informācijas Sistēmu Menedžmenta Augstskola, ISMA University, Riga, Latvia, 2017.– Vol. 2, – p. 50-59.
2. Kulchitska K., “Perspectives connecting ukraine to joint aviation space of EU” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://europewb.org.ua>.

ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У СИСТЕМІ «ПРИРОДА-СУСПІЛЬСТВО»

Головною методологічною проблемою сучасного природокористування є подолання протиріччя між зростаючим споживанням природних ресурсів і необхідністю подальшого розвитку. Внутрішня логіка та динаміка розвитку людської цивілізації передбачає від'ємний тип природокористування, яке почалося десь з епохи неоліту. З часом таке природокористування перепланувало поверхню планети за трьома головними типами територіальної структури – руральними, урбальними та комунікативними, яким відповідають типи ноосферних екосистем – агроєкосистеми, урбоєкосистеми та інфраєкосистеми [1].

Відповідно до ступеню порушення відтворювальної здатності природних екосистем природокористування поділяється на антропоцентричне, біосферноцентричне та ноосферне, але з позицій використання географічного простору, все, що робить людина на поверхні планети є антропоцентричним, оскільки вона це робить у «своєму», перелаштованому під себе, докорінно зміненому просторі [1]. Зупинимось на аналізі сучасних концепцій природокористування.

Концепція *«природа-населення-господарство»*. У географічній оболонці «співіснують» і взаємодіють природа, населення і господарство, яким у найбільш загальному виді відповідають поняття «природне середовище, соціосфера і техносфера». Вичленувати і визначити їх у «чистому виді» дуже непросто, оскільки ці компонентні сфери в реальності постійно і різноманітно переплітаються й утворюють усілякі накладення і сполучення. Але на підставі трикомпонентної структури можна інвентаризувати основні типи геоєкологічних відносин у географічній оболонці і принципи їх регулювання у процесі природокористування.

Концепція геосистем сполучає в собі початки системного аналізу, проте не відкидає редукціонізм, як один з головних наукових принципів дроблення складних систем на більш дрібні. З таких позицій населення і господарство розглядаються як підсистеми, які взаємодіючи між собою формують систему «природа-суспільство». *Інтегральні (природно-господарські) геосистеми* мають подвійну якісну природу. З одного боку, зберігаючи природні властивості, вони розвиваються і живуть за природними законами; з іншого – вони придбали якості соціальні, суспільні, які визначаються передусім законами розвитку суспільства.

Концепція геотехсистем передбачає накладання природної і техногенної складової і їх взаємний інтенсивний вплив, результатом чого є утворення якісно нової геосистемної цілісності.

Концепція «вплив – зміни – наслідки» припускає і покомпонентний підхід: особлива увага звертається на галузі природокористування, що чинять найбільший вплив на природне середовище.

Концепція каркасів екологічної безпеки – екомережі є продовженням старих добрих традицій «охорони природи», які заклались в багатьох природничих науках і які, проте, аж ніяк не змінюють генеральний антропоцентричний напрямок природокористування.

На відміну від останньої, де пропонується ділянки заповідного і антропогенно-техногенно навантаженого природного середовища максимально віддалити одне від іншого, автор вважає що наш вид є достатньо розумним (*Homo Sapiens*), щоб налагодити узгоджене з природними інтересами природокористування, утворюючи відповідні контактні зони. Свідомо включаючи принцип взаємодії в свою концептуальну схему автор не розділяє (як просторово так і змістовно) Природу і Суспільство. Головне теоретичне положення при такому підході виглядає так – *взаємодія здійснюється постійно і всюди і намагання розвести в часі і просторі головних учасників цієї взаємодії – Природу і Суспільство - протирічить головним її тенденціям.*

Можливим шляхом узгодження такого взаємного розвитку (гармонізації) може бути просторова ротація функцій агро і урбоєкосистем при збереженні існуючих функцій інфраєкосистем. Таку свідому (підвладну людині) ротацію слід починати при досягненні великим мегаполісом, в центрі якого лежить місто із світовими функціями, такого стану, який відповідає ролі абсолютного деструктора біосфери. Цьому кроку мають передувати дослідження існуючої системи розселення для відповідного визначення рівня впливу окремих міст і міських агломерацій на своє ближнє і дальнє оточення.

Головним принципом сучасного природокористування повинне стати уявлення про те, що *для досягнення будь-якої згоди з природою суспільству треба враховувати вимоги її законів, бо їх дії підпорядковане існування всіх живих організмів.*

Найскоріше, сьогодні існує нагальна потреба – методологічно розділити ідею досягнення ноосферного стану соціо-природних систем (сталого розвитку) і ідею охорони природи за допомогою екологічних стягнень, створення екомереж, утворення неурядових екологічних організацій, політичних партій та проведення інших безсумнівно корисних заходів, але які, проте, повинні плануватися і здійснюватись в межах більш загальних концепцій ноосферного рівня усвідомлення.

Список використаних джерел

1. Екологічні основи збалансованого природокористування у агро-

сфері: навчальний посібник / за редакцією С.П. Сонька та Н.В. Максименко. / Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 568 с. (Навчально-наукова серія «Бібліотека еколога». Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (протокол №5 від 27.04.2015) <http://lib.udau.edu.ua>).

Стадник А.П.

*академік ЛАН, д.с.-г.н., с.н.с., професор
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква*

Славгородська Ю.В.

*к.с.-г.н.
Інститут агроєкології і природокористування НААН
м. Київ*

СТАН ВИКОНАННЯ ПЕВНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ВИМОГ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ АГРОЛАНДШАФТІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Земельні ресурси є стратегічною складовою природокористування України. Нераціональність землекористування призводить до масштабних екодеструктивних процесів та порушує екологічну рівновагу в екосистемах. У багатьох законодавчих документах зазначається, що антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу, а стан земельних ресурсів близький до критичного. Тому перед сучасною наукою стоїть завдання подальшого вивчення структури і динаміки змін земельних ресурсів та проблема наукового обґрунтування нормативів оптимізації структури сільськогосподарських угідь, а перед державою — закріплення та впровадження норм щодо раціоналізації землекористування з метою досягнення екологічної рівноваги в екосистемах.

Мета дослідження – дослідити стан виконання певних нормативно-правових вимог щодо оптимізації структури агроландшафтів Центрального Лісостепу України. Зона дослідження агроландшафтів Центрального Лісостепу України репрезентована територією Подільської та Придніпровської височин та Придніпровської низовини. У адміністративному відношенні територія охоплює Вінницьку, Київську, Кіровоградську, Полтавську та Черкаську області. Інформаційну базу становлять наукові праці у галузі агроєкології, Закони України, нормативно-правові акти Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, звітні матеріали Міністер-

ства екології та природних ресурсів України у відповідних областях станом на 2005 та 2015 рр.

Відповідно до Закону України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.” від 21.09.2000 №1989-III основними завданнями у питаннях охорони та відтворення земельних ресурсів були: оптимізація площ сільськогосподарських угідь та зменшення ступеня їх розораності; удосконалення структури земель сільськогосподарського призначення. До 2015 р. передбачалася консервація деградованих та забруднених земель, зокрема, у Вінницькій області – 42,6 тис.га земель (1,6% від загальної площі області), Київській – 84,3 (3,0), Кіровоградській – 69,7 (2,8), Полтавській – 267,6 (9,3), Черкаській області – 80,84 тис.га (3,9%). За результатами розрахунків визначено, що у жодній з областей запланованих змін не відбулося, а, отже, закон не виконується. Більш того, простежується несуттєве збільшення розораності сільськогосподарських угідь за всіма областями, крім Київської.

Щодо оптимізації структури агроландшафтів та синонімічних їй понять, то в чинному законодавстві України вони вживаються у значенні заходів, що мають забезпечити раціональне використання та охорону земельних ресурсів, але конкретні нормативи не прописані. Проте вченими запропоновано та науково обґрунтовано оптимальні показники співвідношення основних видів угідь, хоча наразі й не знайдено єдиної точки зору. Визначено, що фактичні показники співвідношення основних видів угідь адміністративних областей не відповідають жодному науково-обґрунтованому нормативу [1, 2, 3]. Найкраща ситуація склалася на території Київської, найбільш критична – на території Кіровоградської області.

Відповідність показників лісистості території Центрального Лісостепу України встановлювали за законодавчо закріпленими та науково-обґрунтованими нормативами.

За підрахунками І. А. Розумного загальна площа лісів має становити 17%, [4], О. І. Фурдичко, А. П. Стадник [3] обґрунтовують оптимальну лісистість в розрізі усіх адміністративних областей України. Станом на 01.01.2016 лісистість досліджуваної території становила 14,3 %. Найвища лісистість у Київській області — 23,0%, найменша у Кіровоградській — 7,7, у Черкаській — 16,2, Вінницькій — 14,4, Полтавській області — 9,9%. У Київській та Черкаській областях фактична лісистість відповідає наукового обґрунтованій оптимальній лісистості.

Державною цільовою програмою “Ліси України” на 2010-2015 рр., затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 № 977 було передбачено підвищення рівня до 16,1%. Рівень лісистості Київської

(23,6%) та Черкаської (16,2%) областей відповідав й нині відповідає встановленим законодавством нормативам. У Вінницькій області до встановленого нормативу рівень лісистості необхідно збільшити на 1,7%, у Полтавській – на 6,2, у Кіровоградській – на 8,4, загалом по Центральному Лісостепу – на 1,8%. Визначено, що за десятиліття заплановане підвищення рівня лісистості не відбулося.

Наразі існує нагальна потреба у визначенні ефективного механізму управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. Відповідно до ст. 30 Закону України “Про охорону земель”, ст. 165 Земельного кодексу України у галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів встановлюються серед інших й нормативи оптимального співвідношення земельних угідь. Нормативи встановлює Кабінет Міністрів України, яким ще у 2009 р. підготовлено проект Постанови “Про затвердження нормативів оптимального співвідношення земельних угідь”, проте, й донині її не затверджено.

Виходячи з наведеного, можна констатувати, що у законодавстві України до сьогодні не існує детальної процедури оптимізації (удосконалення) структури агроландшафтів. У чинних законодавчих документах наведені норми мають суто декларативний характер, крім того ці норми дублюють раніше затверджені приписи, що втратили свою чинність.

У структурі земельних ресурсів Центрального Лісостепу України спостерігаються досить значні диспропорції між площами певних категорій. Заплановане у певних законах, державних програмах, які втратили чинність у 2015 р., скорочення площ орних земель, консервація малопродуктивних та деградованих земель, підвищення рівня лісистості не відбулися.

Список використаних джерел

1. Булигін С.Ю. Формування екологічно сталих агроландшафтів. – К. : Урожай, 2005. – 298 с.
2. Козлов Н.В., Палапа Н.В. Современные причины деградации и агроэкологическое состояние пахотных земель Украины // Современные проблемы охраны земель. Ч. 1. С. 86-88.
3. Фурдичко О.І. Методологія управління агроландшафтами лісомеліоративними методами. – К. : Аграрна наука, 2010. – 60 с.
4. Розумний І.А. Еколого-економічне вивчення та екологобезпечне використання сільськогосподарських земель. – К. : Інститут землеустрою, 1996. – 196 с.

Ступень М.Г.
д.е.н., професор
Львівський національний аграрний університет
м. Дубляни

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНИХ МОДЕЛЕЙ КАДАСТРОВОГО ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Однією з найважливіших складових у системі управління земельними ресурсами є державний кадастровий облік об'єктів нерухомості, які слугують інформаційною основою регулювання земельних відносин. У вітчизняній моделі організації кадастрової системи функціональне навантаження з обліку земель покладено на орган адміністрування системи Державного земельного кадастру – Центр державного земельного кадастру. Зауважимо, що державний земельний кадастр розуміється як систематизований набір відомостей про об'єкти кадастрового обліку.

Однак на практиці чинна система кадастрового обліку земель спрямовується переважно на систематизацію меж землеволодіння та меж земельних угідь і є недостатньою для потреб еколого-економічного обґрунтування використання земель сільськогосподарського призначення. Державний земельний кадастр нині майже не зорієнтовано на облік необхідної інформації про землю як про природний ресурс. Це призводить до того, що уявлення про землю як об'єкт управління в процесі кадастрового обліку виявляється недостатньо сформованим, відомості земельного кадастру не дають вичерпного уявлення про еколого-економічний стан землекористування, що своєю чергою може спричинити прийняття екологічно необґрунтованих управлінських рішень.

Так, якісні показники в системі державного земельного кадастру потребують структурного розширення. На сьогодні формування ефективної земельно-кадастрової системи неймовірно важливе, оскільки така система не лише значно зменшує ймовірність виникнення конфліктних ситуацій щодо використання земельних ресурсів, а й дасть змогу уникнути появи неточності в земельному кадастрі стосовно просторових характеристик земельних ділянок, прав на землю, забезпечить реалізацію дієвого державного контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення. Натомість, на практиці, земельно-кадастрова система фактично втратила свою роль в формуванні інформаційного забезпечення для проведення землевпорядкування та оцінки земельних ресурсів [1-3].

Загалом, аналіз тенденцій розвитку системи кадастрового обліку землі засвідчує, що основні функції кадастру зводилися і зводяться до опису земель для цілей оподаткування та захисту прав. З огляду на те що стан

навколишнього природного середовища продовжує помітно погіршуватися, для подальшого розвитку земельних відносин необхідними є концептуальні зміни в системі державного кадастрового обліку земель, які уможливлять створення еколого-орієнтованих моделей обліку земельних ділянок сільськогосподарського призначення для забезпечення ефективної охорони земельних ресурсів (рис. 1). Саме тому питання збалансованого землекористування вимагають розробки заходів з удосконалення еколого-економічних засад сільськогосподарського землекористування, впровадження систематичного збору, накопичення та використання інформації про стан земельних ресурсів та про комплексну оцінку земель.

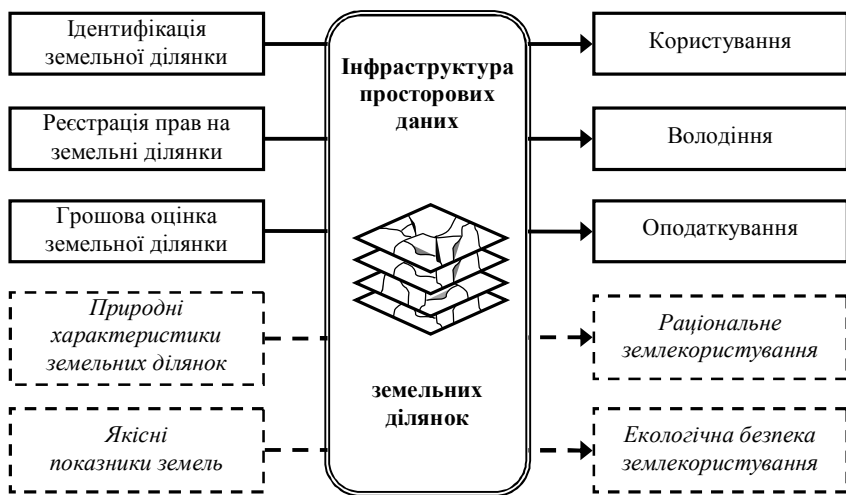


Рис. 1. Функції системи кадастрового обліку земель сільськогосподарського призначення

На нашу думку, напрями щодо вдосконалення кадастрового обліку земель сільськогосподарського призначення необхідно ґрунтувати на позитивному зарубіжному досвіді, адаптуючи до вітчизняного законодавства. У зарубіжних країнах (наприклад, у країнах ЄС) Земельних кадастр є повноцінною, об'єктивною та достовірною інформаційною базою, що може забезпечити не лише ефективне впровадження державної земельної політики, а й забезпечити розвиток сільськогосподарської галузі та економічних відносин завдяки існуванню оперативної, достовірної та повної інформації щодо стану земельних ресурсів. З огляду на вищевикладене можна зробити висновок, що для розвитку земельних відносин в Україні необхідним є створення багатофункціонального кадастру. Доречно об'єднати ведення кадастру нерухомості з реєстрацією даних стосовно

певних категорій земельного фонду, для збільшення ефективності використання інформації з земельно-кадастрової системи та зменшення ймовірності виникнення неузгоджень, неточностей та дублювання інформації, що ускладнює її обробку та використання.

Основним напрямом удосконалення системи кадастрового обліку земель сільськогосподарського призначення є об'єднання усіх відомостей різних спрямованостей у комплексну систему за просторовими, юридичними, природними, екологічними та економічними ознаками. Під час формування інформаційних блоків бази даних системи кадастрового обліку земель сільськогосподарського призначення доречно використовувати дані Державного земельного кадастру щодо правового режиму та кількісних характеристик. Окрім того, важливо врахувати якісні показники, а особливо – екологічні, отримані завдяки агрохімічній паспортизації земель сільськогосподарського призначення, та економічні, що характеризують ефективність використання земель сільськогосподарського призначення. Повна, своєчасна інформація надасть змогу ефективніше застосовувати потенційні можливості, проводити результативне планування існуючого земельно-ресурсного потенціалу, а також значною мірою знизити рівень нерациональності землекористування.

Список використаних джерел

1. Желясков А.Л., Сетуридзе Д.Э. Осуществление контрольно-надзорных функций по установлению местоположения и качественного состояния, оценке эффективности использования земель сельскохозяйственного назначения // *ARS ADMINISTRANDI*. 2014. № 1. С. 106–112.
2. Бордюжа А.С. Інформаційне забезпечення системи управління збалансованим сільськогосподарським землекористуванням: дис. ... канд. с.-г. наук: 08.00.06 / Бордюжа Анастасія Сергіївна; Інститут агроєкології і природокористування НААН. К., 2014. 234 с.
3. Жук В.М. Обліково-аналітичне забезпечення земельних відносин // *АгроІнком*. 2011. № 7–9. С. 116–121.

Ступень Н.М.

д.е.н., доц.

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

Сучасний період стагнації вітчизняної економіки відзначається значним уповільненням, а в деяких випадках – погіршенням ключових показ-

ників, що характеризують стан соціально-економічного розвитку країни. Такий стан економіки України переконливо свідчить, що розв'язання проблем соціально-економічного розвитку, в тому числі окремих сегментів рекреаційної сфери, перейшло в розряд стратегічних. При цьому назріла необхідність реорганізувати економічні відносини в рекреаційній сфері з метою приведення їх у відповідність із загальними напрямками економічного реформування. За таких умов виникає необхідність провести детальний науково обґрунтований аналіз стратегічно важливих сфер національної економіки як умову підвищення ефективності їхнього функціонування та розвитку.

Тому однією з найважливіших передумов ефективності та дієвості системи еколого-економічного забезпечення рекреаційної діяльності є вибір стратегічного курсу, який дозволить досягти основної цілі цієї системи – збалансованого розвитку рекреаційних територій. У зв'язку з цим, стратегія є основою стратегічного управління, в якості основних функцій якого, на всіх ієрархічних рівнях (макро-, мезо- та мікро-), виступають планування, організація, мотивація, координація, регулювання та контроль, в системі моніторингу, обліку та оцінки. Тому, актуальними є дослідження, спрямовані як на розробку теоретико-методологічних засад стратегічного управління, так і на обґрунтування конкретних пріоритетів, імперативів та сценаріїв розвитку еколого-економічних систем.

Оцінюючи вплив рекреації на підвищення стійкості та формування системних механізмів управління, слід зазначити, що стабілізація й стійкість мають розглядатися як важливий критерій економічного управління рекреаційними територіями. Особливе значення при цьому має курортно-рекреаційна галузь вітчизняної економіки, що виконує ряд найважливіших, з точки зору забезпечення здоров'я громадян, функцій: відпочинку, профілактики, лікування, оздоровлення та реабілітації населення.

Формування ефективної стратегії розвитку курортно-рекреаційної галузі зумовлено насамперед сучасним станом суб'єктів господарювання в цьому сегменті ринку. Тому аналіз ефективності функціонування суб'єктів курортно-рекреаційної галузі є одним з найважливіших теоретико-прикладних аспектів обґрунтування перспективних напрямів розвитку галузі та економіки країни в цілому.

Стратегія розвитку рекреаційних територій кожного конкретного регіону формується в рамках, з одного боку, формалізованих перспективних орієнтирів, з іншого боку, трансформованих чинників впливу на рекреаційну галузь. У зв'язку з цим, така стратегія є комбінацією управлінських рішень стосовно адаптації еколого-економічних систем до змін з метою отримання конкурентних переваг [1].

Попри достатню опрацьованість названої проблематики, з нашої точки зору, на сьогодні не знайшли належного відображення питання стратегічного аналізу комплексного розвитку курортно-рекреаційної сфери з урахуванням потреб людини в рекреаційній, оздоровчій та інших видах діяльності, оскільки кожен дослідник у своїх працях виділяє окремі проблеми.

В обґрунтуванні ресурсного вибору пріоритетів при реалізації видів по-потенціалу рекреаційних територій може бути застосований метод порівняльного аналізу, який виступає методичною основою обґрунтування розроблення локальних, зональних та регіональних стратегій формування рекреаційних територій. Сучасна практика використання потенціалу рекреаційних територій зводиться до вибору стратегічних варіантів і формування планів за критерієм фінансової спроможності замість вироблення стратегічних альтернатив реалізації видів потенціалу на основі забезпеченості території виробничими та невиробничими чинниками [2-4].

Методичний підхід до формування комплексу стратегічних пріоритетів, з нашої точки зору, ґрунтується на такому ланцюжку: комплексний аналіз – визначення мети – розроблення альтернативних стратегій – вибір стратегії – реалізація стратегії.

Таким чином, доцільно використовувати алгоритм формування комплексу стратегічних альтернатив реалізації ресурсного потенціалу рекреаційної території, а саме: використання можливостей; усунення загроз зовнішнього середовища, збереження й використання сильних сторін території; усунення слабких сторін з подальшим якісним аналізом сформованого комплексу стратегічних альтернатив. Такого роду підхід дає змогу побудувати структурно-логічну модель розроблення стратегії з урахуванням переваг рекреаційної території, унікальності територіального рекреаційного продукту, культурно-етнічної самобутності регіонального суспільства, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності рекреаційної території в цілому.

За результатами ранжирування і групування регіонів України за рівнем ресурсного потенціалу рекреаційних територій запропоновано три сценарії їх розвитку: територія як сировинний донор, яка може бути міжрегіональним ринком забезпечення рекреаційних послуг для регіонів з низьким і дуже низьким рівнем ресурсного рекреаційного потенціалу; нейтральні території, які мають середній рівень ресурсного рекреаційного потенціалу для забезпечення рекреаційних послуг і забезпечують середній рівень потреб у рекреаційних послугах; територія як сировинний реципієнт, яка не може забезпечити свої потреби у рекреаційних послугах унаслідок низького рівня ресурсного рекреаційного потенціалу і є безпосереднім учасником міжрегіонального ринку рекреаційних послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Сценарії розвитку рекреаційних територій залежно від рівня забезпечення ресурсним потенціалом

Рівень ресурсного потенціалу	Інтегральний індекс ресурсного потенціалу	Залежність від міжрегіонального ринку рекреаційних послуг	Сценарій розвитку	Стратегія збалансування розвитку за показниками
Високий	$\geq 0,76$	незалежний	сировинний донор	екологічного стану
Середній	0,51–0,75	нейтральний	нейтральний розвиток	еколого-економіко-соціального стану
Низький	0,26–0,50	залежний	сировинний реципієнт	еколого-соціального стану
Дуже низький	$\leq 0,25$	дуже залежний	сировинний реципієнт	еколого-соціального стану

Джерело: сформовано автором.

Стратегія для регіонів з достатнім рівнем ресурсного рекреаційного потенціалу, регіону який є сировинним донором, передбачає використання наявного рекреаційного потенціалу і іншими регіонами, а збалансування розвитку рекреаційних територій здійснюється за екологічно, економічно і соціальною підсистемою, однак ключовими збалансування є екологічні показники. Оскільки саме екологічний стан рекреаційних територій при здійсненні функцій міжрегіонального ринку рекреаційних послуг може негативно впливати на стан загальної еколого-економічної системи.

Список використаних джерел

1. Безуглий І.В. Імперативи розробки стратегії еколого-економічного розвитку рекреаційно-туристичних систем // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 3. С. 84–90.
2. Каджаметова Т.Н. Вдосконалення стратегічного управління та розвитку рекреаційного потенціалу регіону [Електронний ресурс]. Ефективна економіка. 2013. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 22.01.2017).
3. Башта О.І. Інноваційний розвиток рекреаційної системи регіону на засадах стратегії його соціально-економічного розвитку // Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 10. С. 186–189.
4. Іванов А.М. Шляхи оптимізації планування економіко-екологічного розвитку рекреаційних територій // Економічний простір. 2013. № 70. С. 275–283.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКОВОГО ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Сьогодні вітчизняна галузь сільського господарства вкрай потребує активного залучення інвестицій. Виходячи з цього та враховуючи значний земельно-ресурсний потенціал України, земельні активи можуть стати одним із важливих джерел інвестиційного забезпечення аграрного сектора економіки. Однак у зв'язку із рішенням органів влади про продовження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, на даний час це є неможливим. За таких умов запровадження механізму поетапного та регульованого процесу обігу земель сільськогосподарського призначення дасть змогу забезпечити залучення в аграрну сферу довгострокових інвестиційних ресурсів й нарощування виробничого потенціалу сільськогосподарської галузі країни.

Існуюча заборона на продаж земель сільськогосподарського призначення безпосередньо пов'язана з відсутністю дієвого механізму її ринкового обігу. В результаті цивільно-правові земельні угоди здійснюються не регульовано, а його учасники, держава та місцеве самоврядування зазнають економічних втрат. Відтак існує нагальна необхідність економічного врегулювання питань, пов'язаних з відкриттям ринку земель в Україні, запровадження при цьому особливого механізму обігу земель сільськогосподарського призначення зі збалансованим дотриманням та захистом інтересів всіх учасників земельних відносин.

До найважливіших складових ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення належать суб'єкти (покупці та продавці прав на земельну ділянку (частку)), об'єкт (землі сільськогосподарського призначення), інституціональні умови функціонування та інфраструктура ринку земель, попит та пропозиція, від яких залежить процес ціноутворення, елементи ринкового обігу земель (купівля-продаж, оренда, застава, обмін, дарування тощо) [1].

Поліфункціональність еколого-економічного механізму ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення обумовлюють необхідність формування відповідних інститутів та інституцій регулювання. Такими інститутами виступають кадастрові, страхові, фінансові та інші спеціальні установи через відповідні до певних інституцій (правил, норм тощо) визначеними чинним законодавством, відбувається перерозподіл землі між суб'єктами земельних відносин.

Процес запровадження повноцінного ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, на нашу думку має передбачати кілька етапів. На першому етапі можливе запровадження обмеженого ринку сільськогосподарських земель. Зокрема, купівлі земель виключно громадянами територіальними громадами та державою. При цьому покупець землі має обов'язково використовувати її для ведення аграрного виробництва та мати досвід у веденні власного агробізнесу. Це своєю чергою, сприятиме формуванню конкурентоспроможних фермерських та особистих селянських господарств. Щодо обмеження граничної площі сільськогосподарських угідь у власності однієї особи на першому етапі недоцільно концентрувати більше 200 га землі. Це у свою чергу дозволить попередити монополістичні настрої на ринку сільськогосподарських земель. Другий етап – повноцінного функціонування ринку сільськогосподарського призначення земель та їх вільно обігу можливо розпочинати через кілька років коли сформується ціна. Цей етап передбачає повне відкриття ринку для усіх суб'єктів земельних відносин в т.ч. іноземних. Поетапний підхід до запровадження ринкового обігу землі дозволяє невідкладно вирішити негайні потреби, а з іншого боку – дає змогу якісно підготувати решту базових умов для запуску повноцінного ринку.

Список використаних джерел

1. Ступень Р.М. Формування еколого-економічного механізму ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення // Збалансоване природокористування. 2018. № 3. С. 124–132.
2. Лупенко Ю.О., Ходаківська О.В. Наукові засади запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення // Економіка АПК. 2016. № 12. С. 5–15.

Таратула Р.Б.

к.е.н., доц.

Львівський національний аграрний університет

м. Дубляни

ІНТЕГРОВАНА ЗЕМЕЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК ОСНОВА СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

З метою ефективного регулювання земельних відносин органи державної влади будь-якого рівня потребують використання оперативної різнорідної (кадастрової, топографічної, статистичної, геологічної, екологічної, економічної тощо) інформації. Ця інформація повинна бути зрозумілою, тобто мати таку форму, яка надасть змогу здійснити її ґрунтовний аналіз та прийняти раціональне управлінське рішення. Тому накопичення різно-

манітної інформації та переформатування її у зручну для проведення аналізу форму – це одне із основних завдань земельно-інформаційних систем. Загалом, земельно-інформаційна система – це цілий програмний комплекс, який охоплює операції з пошуку, реєстрації, накопичення, узагальнення та використання інформації для забезпечення кадастру, проектування, планування, проведення аналітичних розрахунків, здійснення обліку та формування звітності про використання та охорону об’єктів землекористування.

Комплексне дослідження якісних та кількісних показників земельних ресурсів є основним підходом, що дає змогу отримати дані про фактичний стан земельних ресурсів у просторовому аспекті. Проте таке дослідження неможливе без інтегрованої інформаційної системи, яка б містила вищезгадані комплексні дані. Ефективно функціонуюча інформаційна система – один з найважливіших чинників забезпечення максимального економічного ефекту управління земельними ресурсами.

Концептуальний підхід до формування інтегрованої земельно-інформаційної системи базується на тому, що її основою має бути інформація державного земельного кадастру, моніторингу земель та землеустрою. Це обумовлено тим, що земельні ділянки різного рівня (обласного, районного, міського значення тощо) повинні бути базою для накладання на них даних про ті види ресурсів та об’єкти нерухомості, що безпосередньо розміщуються на цих земельних ділянках [1]. Галузеві кадастри необхідно наповнити інформацією про правовий стан землі результатами економічної та якісної оцінки, прогностичними показниками та проектними рішеннями.

Формування єдиного інформаційного простору території – головне завдання розвитку земельно-інформаційної системи в Україні. Оптимальний доступ до накопиченої інформації, прозора та налагоджена процедура поповнення баз новими даними, вільна передача та використання кадастрової інформації між відомствами та окремими користувачами – це зовсім не всі переваги єдиного інформаційного простору. Як і будь-яка відкрита система, ГІС має свою базу даних, що формується залежно від складу та структури вхідної та вихідної інформації в процесі функціонування системи. Така база даних є основою всієї системи та містить всю інформацію про якісні та кількісні показники продуктивного потенціалу земельних ресурсів, характеру їх використання та охорони. Першочергова мета створення земельно-інформаційної системи – формування та передача інформації іншим системам та підсистемам.

Загалом, до головних компонентів ефективного удосконалення земельно-інформаційної системи в Україні належать: забезпечення загальнодержавного підходу до адміністрування інформації про стан земельних ресурсів; підвищення ролі земельно-інформаційної системи в процесі управління земельними ресурсами; повне суміщення земельно-інформаційних та кадастрових систем для забезпечення збалансованого землекористування, уникнення суперечностей та протиріч у роботі з даними про стан земельних ресурсів; оптимізація інформаційних потоків для пришвидшення процесів управління та зменшення навантаження на земельно-інформаційну систему; застосування технологічного забезпечення, яке відповідає новітнім розробкам у сфері інформаційного забезпечення господарської діяльності; збільшення ефективності управління земельними ресурсами завдяки впровадженню багатоцільової інформаційної системи для забезпечення збалансованого землекористування.

Список використаних джерел

1. Bordyuzha A. The information support modern state of agricultural land-use in Ukraine // *Nauka i studia*. 2014. No. 9 (119). P. 100–108.
2. Таратула Р.Б. Формування структури інтегрованої земельно-інформаційної системи // *Збалансоване природокористування*. 2016. № 4. С. 173–177.

Тарнавський В.А.

аспірант

Дребот О.І.

чл.-кор. НААН, д.е.н., професор

*Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ*

ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Земельні ресурси високої якості формують економічний потенціал України на світовому ринку і мають використовуватися з належною ефективністю, забезпечуючи стабільність виробництва сільськогосподарської продукції. Щоб забезпечувати цю стабільність аграрний сектор економіки не може існувати без підтримки з боку держави, що проявляється у формі дотацій, субсидій та податкових інструментів.

Функціонування та розвиток аграрного сектору національної економіки, зростання його конкурентоспроможності є неможливим без зваженою фінансової політики держави.

Урядом України активно впроваджуються реформи, кінцевою метою яких є децентралізація. Ці процеси крок за кроком забезпечують основу для рівномірного сучасного розвитку територій та зрештою успішної країни. Один з найважливіших викликів сьогодення - формування спроможних територіальних громад та ефективного самоврядування.

Земельні ресурси є важливим чинником соціально-економічного піднесення територіальних та локальних утворень, особливо в аграрних регіонах. Від того, наскільки збалансованим є господарське освоєння та гнучкою система регулювання їх залучення у відтворювальний процес, залежить фінансовий ефект до бюджетів різного рівня. Фінансова самодостатність регіонів і територіальних громад залежить від удосконалення оподаткування використання земельних ресурсів, що дасть змогу збільшити доходи місцевих бюджетів і запустити механізм економічного зростання в територіальних утвореннях. Але сьогодні не всі наявні можливості фінансового регулювання сільськогосподарського землекористування використовуються [1, с.20].

Тому потрібні сучасні науково-методичні підходи та інституційно-правова база, що дозволить принципово змінити акценти у сфері оподаткування, перенісши їх у площину інтересів територіальної громади.

Оподаткування є одним з найбільш дієвих інструментів економічного регулювання, що забезпечує оперативний вплив держави на економічні процеси в країні з метою збалансування суспільних інтересів. Ефективний податковий механізм передбачає стимулювання підприємницької активності, формування сприятливого інвестиційного клімату, а також є передумовою економічного зростання економіки в цілому та окремих її галузей [3, с.7].

Агропромисловому комплексу притаманні ряд особливостей, зокрема сезонність, залежність від ґрунтово-кліматичних умов, впливу стихій, потреба у великій кількості основних засобів виробництва, тривалого періоду оборотності коштів, нестабільності цін тощо.

Від системи фінансового регулювання сільськогосподарського землекористування залежить не лише поповнення державного бюджету, завдяки якому держава акумулює фінансові ресурси, необхідні для реалізації своїх завдань, але і розвиток самого аграрного сектору економіки.

Звичайно, враховуючи, євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні запуск обігу сільськогосподарських земель це питання часу, що в свою чергу вимагає вивчення та перегляду фінансового регулювання даного сектору господарства.

Також актуальним залишається питання повноцінного функціонування ринку сільськогосподарських земель в Україні, зокрема цільового призначення: для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. На даний момент мораторій на купівлю-продаж цієї категорії земель зумовлює цілий ряд юридичних та економічних чинників, що напряму впливають на господарську діяльність підприємств сільського господарства, оскільки земля є їх основним засобом, а неповноцінність її володіння, зумовлює цілий ряд додаткових ризиків для товаровиробників сільськогосподарської продукції.

Характерними рисами фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування нині є:

- наявність численних податкових пільг, які безсистемно надаються господарюючим у галузі суб'єктам;
- використання уніфікованого податкового інструментарію для різних груп сільськогосподарських товаровиробників, що створює нерівномірне конкурентне середовище;
- низька фіскальна ефективність прямого оподаткування, що призводить до проблем з формуванням ресурсної бази місцевих бюджетів сільських територій;
- орієнтованість державних програм на підтримку агрохолдингів.

Таким чином, для успішного функціонування аграрного сектору в умовах децентралізації слід удосконалити фіскальне регулювання сільськогосподарського землекористування, як ключового фактору збереження і відтворення аграрного потенціалу та продовольчої безпеки регіонів за ринкових умов, зорієнтувати державні програми підтримки аграрного сектору на середній та малий бізнес, диференціювати податкове навантаження, врегулювати питання бази оподаткування.

Список використаних джерел

1. Гасанов С. Фіскальне регулювання землекористування: інституціональне підґрунтя та територіальна асиметрія / С. Гасанов, В. Голян // Економіст. - 2015. - № 11. - С. 7-10. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (із змінами та доповненнями) //Відомості Верховної Ради України (ВВР)- Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Тулуш Л. Д. Податкова реформа у сільському господарстві: ризики та перспективи / Л. Д. Тулуш // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. - 2016. - Вип. 88(2). – С. 20-33. – Режим доступу:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2016_88\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2016_88(2))

Терещенко Ю.Є.

аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН

м. Київ

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Обсяги виробництва продукції за певний проміжок часу визначають продуктивність праці, нарощування показників якої залежить від характеристик процесів поділу праці, ефективності використання ресурсів. У сільськогосподарському виробництві і у рослинництві перш за все, базовим ресурсом є земля. Характеристики використання агроугідь та їх агрохімічний стан мають прямий вплив на продуктивність сільськогосподарського виробництва. З іншої сторони відновлення і збереження родючості земель та впровадження заходів з її підвищення сприяють зростанню продуктивності праці у сільськогосподарському виробництві. Відмітимо, що рівень продуктивності праці в Україні є достатньо низьким і за оцінками спеціалістів складає у промисловому виробництві лише 10 % від рівня продуктивності праці США [1]. В той же час, за даними державних статистичних джерел, динаміка показників продуктивності праці у аграрному виробництві як України, так і Київської обл., демонструє постійне зростання, рис. 1, що станом на 2017 рік майже вдвічі перевищило аналогічні показники для рослинництва в Україні за 2008 рік і у понад 1,5 рази – в Київській області [2]. Зрозумілою є збільшення врожайності за основними групами культур і перш за все тих, що здатні спричинити підвищені рівні антропогенного навантаження на ґрунтове середовище, для агропідприємств як України, рис. 2.а, так і Київської обл. (для зернових у 2017 р. відносно 2000 р. на 85%, кукурудзи – на 45%, для соняшнику – вдвічі, а для ріпаку – у 2,7 рази). В той же час існують неоднозначні тенденції у динаміці площі ріллі – в Україні вони збільшилися за аналогічний період майже на 71 тис. га, а у Київській області – зменшилися більш як на 9 тис. га, рис. 2.б. Наведена інформація свідчить про нарощування економічної ефективності сільськогосподарського використання земель за рахунок екологічної складової.

Підтвердженням виснаження агресурсного потенціалу земельних угідь сільськогосподарського призначення є результати ґрунтових обстежень, які демонструють погіршення якісного їх стану. Так, за результатами Х туру агрохімічних обстежень, яке здійснювалось у 2011–2015 роки, на території України нараховується 57,5% ґрунтів сільськогосподарських

угідь, що піддані ерозії і ці процеси продовжуються [3]. (ред. І.П. Яцук, 2017).

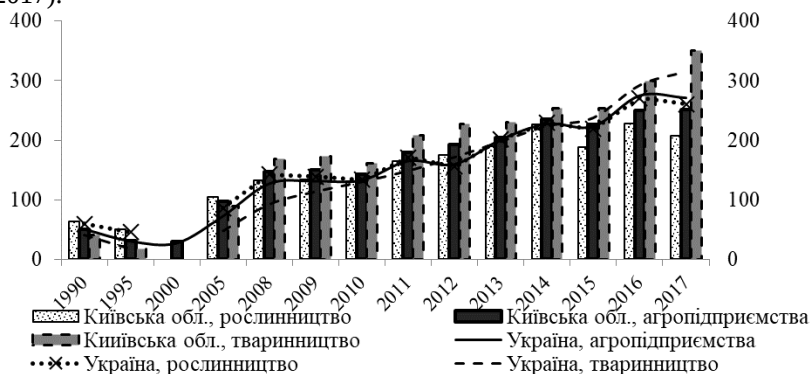
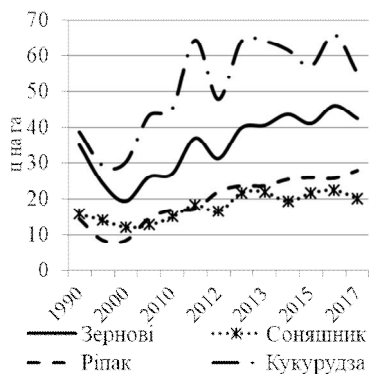


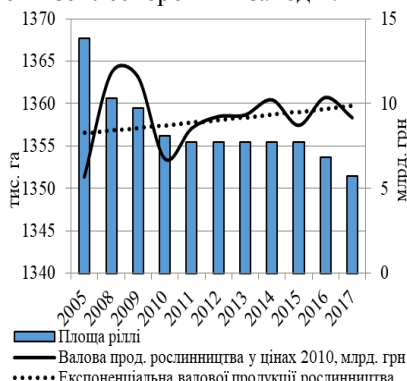
Рис. 1. Продуктивність праці сільськогосподарського виробництва, тис. грн на 1 зайнятого

Джерело: побудовано автором за даними [2].

Вирішальний вплив на погіршення агрохімічних властивостей ґрунтового покриву спричинює стрімке скорочення обсягів фінансування впровадження науково обґрунтованої системи землеохоронних заходів.



а)



б)

Рис. 2. Динаміка: а) урожайності основних груп культур у рослинництві України, ц на га; б) площі ріллі та валової продукції рослинництва у постійних цінах 2010 р. у Київській області

Джерело: побудовано автором за даними [2].

Так, за даними національної статистики спостерігається стабільне скорочення обсягів реалізації таких заходів, як будівництво протиерозій-

них гідротехнічних споруд, залуження деградованої ріллі та реалізація заходів з рекультивації, хімічної меліорації (зокрема, обсяги робіт з вапнування здійснено лише на 2,4 % від загальної площі кислих ґрунтів України із щорічно мінімально необхідних 20 %, а у Київській області обсяги реалізації цих робіт скоротились від 5,6 тис. га у 2011 р. до 0,8 тис. га у 2015 р. (І.П. Яцук, 2017, с. 7)). Як наслідок, винос кальцію з рослинною продукцією і вилигування з ґрунтового профілю (процес декальцинації) призводить до втрати найціннішої частки ґрунту – гумусу.

Отже, організація землекористування агропромислового виробництва потребує реформування як для України в цілому, так і для Київської області зокрема з метою забезпечення екологічної ефективності за умови збереження економічних показників господарювання. Розв'язання цього завдання вимагає удосконалення законодавчої бази, в першу чергу прийняття Державної програми використання та охорони земельних ресурсів сільськогосподарського призначення з її системним продовженням на регіональному рівні у вигляді обласних підпрограм, які повинні містити комплекс науково обґрунтованих заходів з врахуванням місцевих ґрунтово-кліматичних умов, еколого-економічних особливостей агровиробництва та у підсумку забезпечувати соціально-економічний розвиток.

Список використаних джерел

1. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / Гриньова В.М., Шульга Г.Ю. — К., 2010. — 310 с.
2. Рослинництво України 2017. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2018. — 222 с.
3. Наукові дослідження з моніторингу та обстеження сільськогосподарських угідь України за результатами Х туру (2011–2015 рр.). // за ред. І.П. Яцука. — К. : ДУ «Інститут охорони ґрунтів України», 2017. — 66 с.

Тимошенко В.В.

*головний спеціаліст відділу оцінки впливу на довкілля
Міністерство екології та природних ресурсів України
м. Київ*

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні вплив господарської діяльності на довкілля настільки істотний, що приймає яскраво виражений глобальний характер і призводить до екологічних ризиків, загроз, небезпек та навіть катастроф, які проявляються у появі принципово нових негативних екологічних проблем та значних еко-

номічних збитках. Тому при реалізації нових інвестиційних проектів слід приділяти увагу таким механізмам управління охороною навколишнього природного середовища і екологічного контролю, що передбачають запобігання, усунення або зменшення шкідливих впливів на довкілля, сумлінне господарське використання природних ресурсів і застосування екологічно безпечних технологій. Техніко-економічна складова процесу планування господарської діяльності і її екологічний супровід тісно взаємопов'язані через такий механізм, як оцінка впливу цієї діяльності на довкілля. На відміну від інших механізмів екологічного управління, оцінка впливу на довкілля здійснюється на етапі, коли екологічна загроза чи ризик з боку господарюючого суб'єкта ще відсутні, а отже існує ймовірність і можливість мінімізувати чи повністю виключити їх. Це в свою чергу дозволяє попереджувати екологічні збитки під час здійснення планування та до моменту видачі дозволів на ведення господарської діяльності.

До недавнього часу існуюча система оцінки впливу на довкілля шляхом застосування екологічної експертизи не давала змоги забезпечити повноцінного вивчення наслідків реалізації потенційно небезпечних для довкілля видів господарської діяльності. Однак, з прийняттям Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [1], з'явився базис для функціонування формального процесу у сфері екологічного контролю за здійсненням планованої діяльності, що спричиняє вплив на довкілля через інструмент оцінювання. Проте, існуюча система оцінки впливу на довкілля потребує подальшого удосконалення.

Так сучасна система оцінки впливу на довкілля передбачає реалізацію наступних процедур: подання повідомлення про плановану діяльність; підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля; проведення громадського обговорення; аналіз уповноваженим органом інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінки трансграничного впливу, іншої інформації; надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля, що враховує результати аналізу; урахування висновку з оцінки впливу на довкілля в рішенні про провадження планованої діяльності [1].

Загалом, виконання всіх етапів нормативної структури екологічної оцінки планованої діяльності дозволяє знайти розумний компроміс між інтересами ініціаторів діяльності та захистом довкілля. Процедура надає можливість оптимізувати витрати на здійснення оцінки впливу на довкілля, припускаючи виділення пріоритетів, поетапну деталізацію і уточнення її змісту в міру уточнення технічних параметрів планованої діяльності. Проте, в практичному плані при екологічному супроводі проектної діяль-

ності виникає низка проблемних питань, що пов'язані з процедурними недоліками.

Відповідно до нормативно-правових актів в сфері оцінки впливу на довкілля обов'язок розробки звіту щодо такого впливу покладено на суб'єкт господарювання. Участь же сторін, які в подальшому будуть проводити експертизу змісту і результатів оцінки впливу на довкілля не регламентована. В результаті фактичний зміст оцінки впливу на довкілля часто виявляється надлишковим по одних позиціях і недостатнім по іншим. Разом з тим, така процедура визначення детермінантів дослідження по оцінці впливу на довкілля із залученням основних учасників інвестиційного процесу, перш за все певних відомств, іменована за кордоном скопінгом, досить добре розроблена і ефективно використовується в національних процедурах європейських країн [2].

Окрім того варто зауважити, що вітчизняна нормативно-правова база не передбачає обов'язкової участі осіб, які проводили екологічну оцінку та експертизу проектної документації, в процесі контролю практичної реалізації планованої господарської діяльності. Ці функції покладені на інші відомства, в результаті багатьох екологічних аспектів реалізованої діяльності або залишаються без контролю, або контролюються формально за фактом наявності в документації природоохоронних заходів. Іншими словами екологічна складова стадії реалізації інвестиційного проекту слабо переплітається з етапами його планування. Фактичні екологічні результати щодо його виконання переходять у відання органів державного управління, до функціональних обов'язків яких входить екологічний моніторинг та контроль [3]. Однак, варто зазначити, що на сьогодні відсутній інструментарій, який би відображав передачу цим органам зазначених функцій. Тому існує загроза невиконання в ході реалізації проекту рекомендацій та зауважень експертного та громадського середовища, що здійснювало оцінку впливу на довкілля.

Список використаних джерел

1. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України № 2059-VIII від 23.05.2017 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 50. – Стор. 5.
2. Оцінка впливу на довкілля та участь громадськості: аналітичний порівняльний огляд європейського й українського законодавства та рекомендації щодо впровадження європейських стандартів в Україні / Львів: ЕПЛ, 2013. 96 с.
3. Самойленко Ю.І. Удосконалення системи оцінки впливу на довкілля в контексті екологічного супроводу проектів // Економічний дискурс. 2017. Вип. 3. С. 109–117.

Ткачук Н.П.

аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН

м. Київ

РЕАКЦІЯ СПІРОХЕТ *LEPTOSPIRA INTERROGANS* НА ВІДІЛЕННЯ ЗЕЛЕНИХ ВОДРОСТЕЙ *SCENEDESMUS OBTUSUS*

У наш час переважна більшість природних екосистем знаходиться в умовах посиленого техногенного пресу, що, насамперед, супроводжується забрудненням об'єктів оточуючого середовища, зокрема водойм, промисловими відходами, пестицидами, мінеральними добривами, а також патогенними організмами. Вода відкритих водойм часто слугує джерелом зараження людей та тварин небезпечними патогенними організмами – спірохетами виду *Leptospira interrogans*, які викликають інфекційне захворювання – лептоспіроз. Здатність патогенних лептоспір тривалий час існувати у воді прісних водойм створює постійну загрозу зараження людей, сільськогосподарських та диких тварин. Відомо, що у прісноводних екосистемах патогенні лептоспіри здатні вступати у складні екологічні зв'язки з різноманітними видами гідробіонтів. Разом з цим, значення окремих груп мешканців водойм у виживанні збудника лептоспірозу до кінця не з'ясовано, особливо це стосується такого важливого компонента прісноводних біоценозів як зелені водорості (*Chlorophyta*).

З метою з'ясування екологічних зв'язків зелених водоростей виду *Scenedesmus obtusus* з патогенними лептоспірами *Leptospira interrogans* було проведено низку лабораторних тестів.

Альгологічно чисті монокультури зелених водоростей *S. obtusus* культивували у стерильних конічних плоскодонних колбах об'ємом 250 см³ на середовищі Фітцджеральда в модифікації Цендера та Горема [1] при температурі +22...+25°C, штучному освітленні у 25 клк тривалістю 12 годин на добу.

Лептоспір вирощували на живильному середовищі Терських та Кортгофа із вмістом 10 % сироватки крові овець, за температури 27-28 °C.

В експерименті використовували культури лептоспір 7-14-добового віку з накопиченням 50-100 лептоспір у полі зору мікроскопа, з характерною морфологією, активною рухливістю та без ознак аутоаглютинації. Досліди проводили з культурами наступних серологічних груп лептоспір – *Pomona*, *Australis*, *Hebdomadis*, *Canicola*, *Sejroe*, *Icterohaemorrhagiae*, *Grippytyphosa*, *Tarassovi*, які є найбільш поширеними на території України.

З 7-10-денних культур водоростей відбирали середовище та фільтрували його під вакуумом через бактеріальні фільтри з діаметром пор – 0,2 мкм. Дослідні зразки містили культуральне середовище, на якому розвивались водорості *S. Obtusus*, у розведеннях 1:10, 1:100, 1:1000, 1:10000 та культури патогенних лептоспир. У якості контролю використовували стерильне поживне середовище для водоростей та культури спірохет у співвідношеннях аналогічних дослідним зразкам. Таким чином, початковий вміст спірохет у дослідних та контрольних зразках був однаковим. Вміст лептоспир визначали через 24 години після початку досліду. Спірохет підраховували за методом Ю. А. Самострельського [2] у спеціальних лічильних камерах [3].

Аналіз результатів досліджень показав, що біологічно-активні речовини, які зелені водорості *S. obtusus* виділяють у середовище, стримують розвиток культур патогенних лептоспир *in vitro*. У зразках, що містили культуральне середовище водоростей у розведенні 1:10 вміст клітин спірохет був найнижчим. При цьому культури серологічних варіантів лептоспир, використаних у дослідженнях, показали різні показники пригнічення. Так, розмістивши серологічні варіанти лептоспир за зниженням показника пригнічення отримали наступний ряд: Sejroe (72,3%), Tarassovi (63,5%), Hebdomadis (61,7%), Grippotyphosa (58,8%), Pomona (53,2%), Australis (47,5%), Icterohaemorrhagiae (44,1%), Canicola (34,9%).

Із зменшенням вмісту у середовищі виділень зелених водоростей *S. obtusus* рівень пригнічення культур лептоспир також знижувався. Зокрема, порівняння вмісту спірохет у контрольних та дослідних зразках із розведенням середовища водоростей 1:100 виявило, що серологічні групи лептоспир за зниженням показників пригнічення розташовуються наступним чином: Sejroe (54,6%), Tarassovi (47,4%), Hebdomadis (43,5%), Grippotyphosa (42,4%), Pomona (37,6%), Icterohaemorrhagiae (32,0%), Australis (29,4%), Canicola (20,1%).

У зразках, що містили розведення культурального середовища водоростей *S. obtusus* у розведенні 1:1000 відмічені наступні показники пригнічення культур лептоспир – Sejroe (38,1%), Tarassovi (34,7%), Pomona (18,3%), Grippotyphosa (26,2%), Hebdomadis (25,8%), Icterohaemorrhagiae (19,7%), Australis (15,6%), Canicola (13,5%).

У зразках із розведенням культурального середовища водоростей 1:10000 різниця між вмістом лептоспир у досліді та контролі не була статистично достовірною.

Таким чином, результати проведених досліджень показали, що в експерименті спірохети *Leptospira interrogans* реагують зниженням щільності своїх культур на присутність у середовищі виділень зелених водоростей *S. obtusus*. Використані у дослідженнях серологічні групи лептоспир

відрізнялись за рівнем своєї чутливості до алелопатичного впливу водоростей *S. obtusus*.

Необхідність продовження досліджень з вивчення екологічних взаємодій *L. interrogans* з іншими видами зелених водоростей обумовлено важливим практичним значенням цього виду спірохет та відсутністю достовірних даних щодо впливу водоростей на тривалість існування лептоспір у водоймах.

Список використаних джерел

1. Методы физиолого-биохимического исследований в гидробиологической практике / Л. А. Сиренко, А. И. Сакевич, Л. Ф. Осипов [та ін.]. – К.: Наукова думка, 1975. – 247 с.
2. Самострельский А. Ю. Метод прямого счета лептоспир в определенном объеме / А. Ю. Самострельский // Лабораторное дело. – 1966. – № 2. – С. 105-108.
3. Деклараційний патент України на корисну модель 50075. Україна, МПК А61В19/00. Спосіб виготовлення камер для підрахунку лептоспір / О. В. Гулай, В. В. Гулай (Україна) // Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – №u200911987; Заявл. 23.11.2009; Опубл. 25.05.2010; Бюл. № 10. – 4 с.

Чудовська В.А.

к.е.н.

*Інститут агроєкології і природокористування НААН
м. Київ*

ЗБАЛАНСОВАНЕ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Нині енергія є одним із найцінніших ресурсів для життєдіяльності людини, тому світовий попит на неї зростає в геометричній прогресії. Так, згідно прогнозів ІЕА (Міжнародного енергетичного агентства), глобальний попит на енергію до 2040 року зросте на 37%. На сучасному етапі розвитку цивілізації задоволення зростаючого попиту повинно відбуватися з урахуванням світових тенденцій щодо забезпечення сталого економічного розвитку, що обумовлює доцільність використання альтернативних джерел енергії (АДЕ). В Україні ж масштаби використання альтернативної енергетики незначні, незважаючи на їх величезний енергетичний потенціал. Так, на сьогодні річний технічно досяжний енергетичний потенціал відновлюваних джерел енергії в країні, за підрахунками

Інституту відновлюваної енергетики Національної академії наук, досягає 68,6 млн т нафтового еквіваленту, що становить близько 50% загального енергоспоживання в Україні та ототожнюється з еквівалентом 80 млрд м³ природного газу. Окрім того, експерти Міжнародного агентства з відновлюваної енергетики IRENA також відзначили, що Україна має достатній потенціал відновлюваної енергетики для досягнення цілей, визначених у дорожній карті REMAP – 2030.

Зауважимо, що підвищення техніко-економічних показників АДЕ та ефективність їх використання безпосередньо залежать від обсягів фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). НДДКР у сфері АДЕ мають виконуватись на замовлення відомств, які вирішують енергетичні та екологічні питаннями розвитку агропромислового комплексу, а основна частина фінансування має бути виділена на організацію прикладних досліджень в сферах тепло- та електропостачання, переробки продукції сільськогосподарської галузі, тваринницьких відходів тощо.

За умови правильної організації наукової діяльності у сфері АДЕ фінансування НДДКР дасть змогу впродовж кількох років сягнути значного позитивного соціально-економічного ефекту. Варто зазначити, що на сьогодні пріоритетною статтею витрат в сфері АДЕ, згідно світової практики, лишаються видатки з державних бюджетів на розвиток сонячної енергетики. Нині частка таких витрат складає 67,5% [1]. Мінімальним вбачається обсяг фінансування НДДКР у сфері АДЕ в розмірі близько 10% від фінансування НДДКР в енергетичному секторі. Без такої підтримки істотно просування альтернативної енергетики малоімовірне.

Перехід до використання альтернативної енергетики створить як мінімум, стільки ж робочих місць, скільки і застосування традиційних джерел енергії. Нині в Україні на об'єктах виробництва альтернативної енергії зайнято близько 15 тис. чоловік, при тому, що у країнах ЄС – понад 550 тис. Зокрема, в сценаріях «зелених» інвестицій зайнятість в аграрному секторі, житлово-комунальному господарстві, лісовій промисловості та в системі транспорту до 2050 року має зрости швидше, ніж при традиційному електровиробництві. Світова зайнятість в сільському господарстві могла б перевищити прогнозовану зайнятість при застосуванні традиційних джерел енергії на 4%. Інвестування в збереження і відновлення лісів могло б забезпечити додаткову офіційну зайнятість в 20%. Окрім того, підвищення ефективності використання енергії на основі застосування відновлюваних джерел призведе до підвищення зайнятості до 2050 року на 20% порівняно з існуючим традиційним електровиробництвом, при одночасному забезпеченні стабільного економічного зростання і скорочення викидів CO₂ в атмосферу [1; 2, с. 323–324].

У цьому зв'язку зауважимо, що Україна, прагнучи до Європи, має зважати на досвід розвинених країн, які переорієнтовують свою енергетику на альтернативні джерела енергії, керуючись двома аспектами: економічним (енергія вітру, сонця, води, біомаси невичерпна на відміну від газу, вугілля і ядерного палива, запаси яких зменшуються, а ціна при цьому зростає) та екологічним (альтернативні джерела енергії екологічно чисті, що набуває магістрального значення в умовах погіршення клімату).

Нехтування цими чинниками сьогодні, на думку науковців та експертів Потсдамського інституту досліджень впливу клімату, призведе до безпрецедентних негативних погодних явищ: глобальне потепління спричинить зниження врожайності, зміни у водних ресурсах тощо.

Тож досягнення високого рівня впровадження новітніх технологій в сфері «зеленої» індустрії створить умови для трансформації чинного замкнутого циклу енерговиробництва, що включає в себе і видобуток первинних ресурсів, і створення кінцевої продукції – енергії – до нового технологічного укладу. Згідно економічних прогнозів, вже за кілька десятиріч років саме рівень розвитку технологічного укладу визначатиме місце національних економік на світовій арені, їхній рівень розвитку та подальші перспективи.

Список використаних джерел

1. Відновлювана енергетика / Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://saee.gov.ua/uk/activity/vidnovlyuvana-enerhetyka>

2. Чудовська В.А. Роль альтернативної енергетики в забезпеченні розвитку органічного сільського господарства // Органічне виробництво і продовольча безпека: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 5–6 вересня 2017 р.). Житомир: ЖНАЕУ, 2017. С. 321–325.

Шевчук Н.М.

Приведенюк Н.В.

К.С.-З.Н.

*Дослідна станція лікарських рослин ІАП НААН
с. Березоточа*

ВПЛИВ СПОСОБІВ ВИРОЩУВАННЯ РОЗСАДИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ МАТЕРИНКИ ЗВИЧАЙНОЇ

В результаті збільшення споживчого попиту на профілактичні і лікувальні препарати на рослинній основі, а також на біологічно активні добавки до раціону харчування та харчові продукти з використанням лікар-

ської рослинної сировини, зростає потреба у сировині, яка на сьогодні забезпечується далеко не в повному обсязі.

Одним із резервів збільшення виробництва лікарської сировини є розроблення нових та удосконалення існуючих технологічних прийомів вирощування традиційних лікарських культур.

Для вирішення цього завдання, протягом 2016–2018 років, проводилися дослідження із розробки технології розсадного способу вирощування материнки звичайної в умовах краплинного зрошення. Зокрема було досліджено вплив способів вирощування розсади на ріст, розвиток та продуктивність сировини материнки звичайної 1-го та 2-го року вегетації.

Закладання дослідної ділянки виконували в 2-й декаді травня. Розсада вирощувалася без використання теплиць, у грядках (грядовий спосіб) та касетах (касетний спосіб).

У ході досліджень виконувалися спостереження за ростом та розвитком рослин. Так, на момент висаджування розсади, материнка в у грядках знаходилася у фазі 3-7 пар справжніх листки, касетах 3-6 пар справжніх листки.

Під час закладання дослідного поля виконувався монтаж системи краплинного зрошення, вологість кореневмісного шару ґрунту протягом вегетації підтримується на рівні 80 % від найменшої вологомісткості. Контроль за волого перенесенням здійснювався за допомогою тензіометрів типу ВВТ.

Рослини материнки звичайної вирощені в касетах мають закриту кореневу систему, висаджування розсади вирощеної за таким способом є високотехнологічним. Ця розсада є придатною до промислового закладання плантацій розсадовисаджувальними машинами. Після перенесення у відкритий ґрунт меліса лікарська та материнка звичайна вже за 28-36 годин відновили вегетацію не втрачаючи тургору.

Рослини вирощені у грядках є менш вирівняними між собою, мають відкриту кореневу систему, після висаджування у відкритий ґрунт втрачають тургор і лише через 100-120 годин відновлюють ріст. При висаджуванні такої розсади не припустимо пересихання ґрунту, материнка при зниженні вологості кореневмісного шару ґрунту навіть на короткий час нижче 65-70 % НВ відмирає. Рослини із касет після висаджування здатні витримувати короточасний дефіцит ґрунтової води, за підвищення вологості ґрунту до оптимального рівня швидко відновлюють вегетацію, що є особливо важливим при промисловому вирощуванні.

Обліки урожайності материнки звичайної виконувалися у фазу масового цвітіння культури. За дослідження впливу способів вирощування розсади на урожайність, було встановлено, що на першому році вегетації

найбільшу урожайність сухої трави 2,34 т/га було отримано за касетного способу вирощування розсади. За грядового способу отримано сировини дещо менше – 2,11 т/га (рис.1).

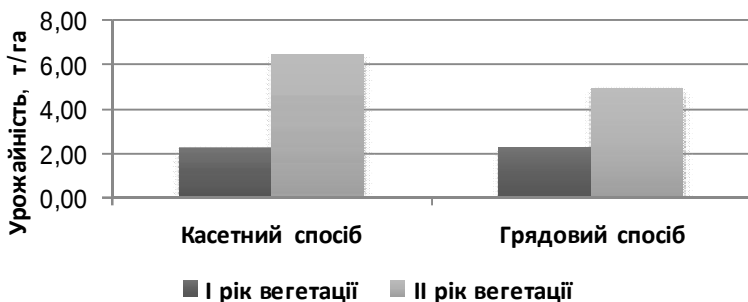


Рис. 1. Залежність урожайності сухої трави материнки звичайної від способів вирощування розсади

Як свідчать результати досліджень, найбільшу урожайність сухої трави материнки звичайної 2-го року вегетації, отримано у варіанті з використанням садового матеріалу із касет – 6,42 т/га. Найнижчі показники урожайності відмічено у варіанті з використанням розсади із гряд – 4,90 т/га.

Отже, способи вирощування розсади мають один з визначальних впливів на продуктивність материнки звичайної за розсадного способу культивування. Кращим способом вирощування розсади материнки є касетний. Розсада вирощена у касетах має вищу життєздатність, продуктивніша, придатна для промислового закладання плантацій, що забезпечує урожайність сухої сировини понад 6 т/га.

Список використаних джерел

1. Технології вирощування сільськогосподарських культур за краплинного зрошення (рекомендації) (наукове видання) // За ред. М.І. Ромашенка. – ІВПіМ НААН. – К.: «ЦП «Компринт», 2015. – 379 с.
2. Приведенюк Н.В. Інтенсив для лікарських трав / Н.В. Приведенюк, А.П. Шатковський, Н.М. Шевчук // Farmer. - 2017. - № 2 (86). - С. 108–112.
3. Шелудько Л.П. Лікарські рослини (селекція і насінництво) / Л.П. Шелудько, Н.І. Куценко. – Полтава, 2013. – 475 с.

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Проблема ідентифікації та формування екологічної політики є відносно новою як для теорії, так і для практики розробки варіантів соціально-економічного розвитку. Таку ситуацію зумовлено складним розумінням небезпеки наростання як загальнодержавних, так і локальних екологічних проблем. Фактично, тільки з кінця ХХ ст. екологічний чинник починає набувати дедалі більшого значення в економічному розвитку і якості життя людей як в окремих країнах, так і для всієї планети. Проте саме наукові ідеї Р. Коуза, Т. Мальтуса, А. Маршала, В. Парето, А. Пігу, П. Самуельсона та інших стали підґрунтям для формування нових теорій економічного зростання. Насправді, принцип врахування екологічної складової розвитку став тією реальною концептуальною основою для формування системи поглядів та підходів взаємовідносин суспільства, людини і навколишнього природного середовища.

Підкреслимо, що необхідність об'єднання людства і середовища його проживання в єдине ціле (систему) має своє підтвердження в навчанні В.І. Вернадського, який розглядає навколишнє природне середовище і діяльність людини інтегровано, в єдиній системі «природа – суспільство» [1]. Так, фундаментальні основи світогляду про взаємозалежність складових екосистеми Землі закладено в роботах В.І. Вернадського – творця вчення про біосферу і ноосферу. Вчений трактує біосферу [1; 2] як специфічну оболонку Землі, в якій фізичні, хімічні та енергетичні параметри визначаються сукупною діяльністю багатьох поколінь живих організмів. Наступна еволюційна стадія біосфери – ноосфера (сфера розуму) є якісно новою формою організованості біосфери, що виникає в ході прояву людства як «потужної геологічної сили». Ноосфера призводить до ускладнення системи протиріч, які пронизують цілісність життя в біосфері: фундаментальна динамічна рівновага між «абіогенним і біогенним» доповнюється співвідношенням між «соціо-природним і соціо-генним» [2]. За цією теорією суспільство має вписуватися в рамки певної рівноваги як умови свого існування, а не порушувати її.

Сучасні екологічні концепції економічного зростання в науковому обізі спостерігаються з 60–70-х років, і стали предметом обговорення на різних заходах міжнародного рівня. Зокрема, серед найвагоміших робіт можна визначити наукову працю Р. Карсона «Безмовна весна» (1962) [3],

у якій розкривається небезпечність необґрунтованого, понаднормового і безконтрольного застосування пестицидів, а також їх вплив на агроєкосистеми та загрозу життєдіяльності людини. У цій праці також розглядаються проблеми, що можуть спричинити виникнення глобальної екологічної катастрофи, та описано ідею розвитку, де взаємопов'язано соціальну, економічну та екологічну складові.

Особливе значення для екологізації світової свідомості, починаючи з 1968 р., мали доповіді «Римського клубу» під загальною назвою «Труднощі людства». Однією з перших робіт цього клубу була модель світового розвитку «Світ II» Д. Форрестера (1971) [4], яка формалізувала причинно-наслідкові взаємозв'язки між динамікою чисельності населення, інвестиціями та ресурсами планети (природно-ресурсний потенціал, інновації тощо), а також забрудненням екосистем. Згідно з уявленнями Д. Форрестера, «глобальний максимум якості життя» [4] було досягнуто в середині або наприкінці 60-х років XX ст., натомість в наступні 50–100 років відбудеться колапс світової системи (стрімке зниження якості життя населення), запобігти якому неможливо за збереження існуючих стереотипних інструментів управління виробництвом та застарілих технологій.

У роботі «Межі зростання» (1972) [5] під керівництвом Д. Медоуза особливу увагу було приділено широкому спектру природних ресурсів, що використовуються в процесі інтенсивної виробничої діяльності. В основі цієї доповіді лежить необхідність переходу від кількісного зростання до якісного поліпшення розвитку з метою запобігання виникненню екологічної катастрофи. Головним завданням вчених було проведення аналізу взаємозв'язків між веденням сільського господарства та деградацією навколишнього природного середовища, процесом індустріалізації та зменшенням кількості невідновлювальних природних ресурсів, виробництвом і споживанням продуктів харчування населенням.

Д. Медоуз та інші вчені довели, що збалансоване зростання чисельності населення обмежується не стільки доступною площею для здійснення господарської діяльності, скільки використанням інших природних ресурсів для її здійснення. За визначенням авторів цієї доповіді екосистема виступає не лише як джерело ресурсів, а й так званим місцем скиду відходів та розміщення забруднювальних речовин. Проте здатність природних екосистем асимілювати відходи та інші види забруднень, що виникають в процесі виробництва та життєдіяльності людини, є доволі обмеженою. Тому збільшення чисельності населення без відповідного збільшення негативного впливу на навколишнє природне середовище є лімітованим навіть у разі широкого впровадження екологічно безпечних технологій завдяки обмеженню використання невідновлювальних природних ресурсів. У цьому аспекті не можна обійти також процеси зрос-

тання обсягів глобального забруднення та актуалізації інших екологічних проблем. Загалом, «Межі зростання» – це одне з найбільш глибоких досліджень, що поклали початок екосистемному підходу до складання прогнозів соціально-економічного розвитку.

Слід наголосити, що представниками «Римського клубу» опубліковано понад двадцять доповідей з різних питань глобального розвитку суспільства. Вони мають важливе значення у формуванні принципово нової теорії економічного зростання.

Зауважимо, що саме наукові роботи «Римського клубу» зіграли неабияку роль на початковому етапі формування міжнародної екологічної політики, який ознаменувався прийняттям Декларації та створенням постійно діючого органу ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) у 1972 р. на Стокгольмській конференції ООН з проблем навколишнього середовища. У цій декларації визначалися стратегічні цілі світового співтовариства в галузі охорони навколишнього природного середовища, а також принципи та напрями їх реалізації.

Отже, на зміну теоріям економічного зростання прийшла принципово нова теорія сталого розвитку, що передбачає взаємозалежність екологічної безпеки та економічного зростання. Сам термін «сталий розвиток» («sustainable development») вперше трактується як «розвиток, який забезпечує задоволення потреб нинішнього покоління без завдання шкоди можливості майбутнього покоління задовольнити свої власні потреби» у «Всесвітній стратегії охорони природи» [6], що була розроблена Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів (МСОП) за дорученням Програми ООН з навколишнього середовища в 1980 р. Проте широкого розповсюдження він набув у 1987 р., після опублікування Всесвітньою комісією ООН з навколишнього середовища і розвитку (яку очолювала Гру Харлем Брундтланд) доповіді «Наше спільне майбутнє», в якій йшлося про необхідність пошуку нової моделі розвитку цивілізації, що отримала назву сталого розвитку [7].

Згодом Концепція сталого розвитку була визнана на першому глобальному та представницькому рівні всіма країнами світу на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992). Рекомендована всім країнам світу декларація слугувала як загальна стратегія подолання екологічної кризи. В основу її покладено ідею узгодженого управління взаємопов'язаними сферами: економікою, екологією і соціальною сферою [17].

Підсумками цієї конференції стало прийняття трьох основоположних узгоджених документів [8]: Декларація Ріо з навколишнього середовища і розвитку, Заява про принципи глобального консенсусу з управління, збереження та сталого розвитку всіх видів лісів, Порядок денний на XXI

століття (Agenda 21). Паралельно були підготовлені Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, Конвенція про боротьбу з опустелюванням та Конвенція про біологічне різноманіття. Основним документом є Порядок денний на XXI століття. Його головні постулати зводяться до таких пунктів: пріоритетним напрямом для світової спільноти має стати формування гармонії між людиною та природою, врахування права кожної людини на безпечне та чисте природне середовище; охорона навколишнього природного середовища має стати невід'ємною складовою діяльності суспільства; завдання підтримки охорони навколишнього природного середовища мають визначатися інтересами не тільки сучасних, а й майбутніх поколінь; розвиток природоохоронної діяльності неможливий без зміни технології виробництва.

Наразі однією з негативних тенденцій, у вітчизняному аграрному виробництві є відсутність обліку природно-ресурсних і екологічних наслідків у процесі визначення основних показників економічного розвитку сільського господарства. Поряд із тим сучасний рівень економічного розвитку галузі, а також високий рівень споживання спонукають до належного аналізу і врахування вказаних наслідків.

Список використаних джерел

1. Vernadsky W. The biosphere and the noosphere // Am. Scientist. 1945. Vol. 33. № 1. P. 1–12.
2. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / Отв. ред. Б.С. Соколов, А.А. Ярошевский. М.: Наука, 1989. 258 с.
3. Paull John (2013) "The Rachel Carson Letters and the Making of Silent Spring", Sage Open, 3(July): pp. 1–12.
4. Forrester Jay W., World Dynamics. Portland, OR: Productivity Press, 1971. 144 p.
5. Meadows, D. H.; Meadows, D. L.; Randers, J.; Behrens III, W.W., The Limits to Growth: a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind. Universe Books, 1972. 205 p.
6. Остроумов С.А. Всемирная стратегия охраны природы // Природа. 1980. № 12. С. 40–41.
7. Report of the World Commission on Environment and Development: [Електронний ресурс] / United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA). URL: <http://www.un.org/>
8. Доклад Конференции Организации Объединенных Наций по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 год) / Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, 1993. 520 с.

Ярова І.Є.
к.е.н., доц.
Сумський державний університет
м. Суми

ФОРСАЙТНА МЕТОДОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Просторовий розвиток лісового комплексу України повинен базуватися на засадах сталого управління лісами при їх невиснаженому багаточільовому інтегрованому використанні матеріальних продуктів та екосистемних послуг, що особливо обумовлює необхідність формування майбутнього бачення простору лісогосподарювання. Галузеві особливості функціонування лісового господарства, особливо довготривалість лісовирощування, підсилюють необхідність та доцільність застосування методології форсайту. Простір лісо- господарювання - багатомірний по своїй суті, оскільки є інтегральним результатом взаємодії економічних, фінансових, інформаційних, інноваційних, соціальних, екологічних, а також інституціональних складових. Розробка теоретико-методологічних, концептуальних основ застосування форсайт-технологій по окресленим складовим є важливою проблемою економіки лісового господарства, екологічної економіки просторового лісо- господарювання.

Необхідно констатувати, що інтерес та потреба у проектуванні майбутнього сталого лісогосподарювання та формування стратегій досягнення намічених цілей на різних рівнях просторового розвитку обумовлено тим, що методологія форсайту, згідно роботи [1] це:

- система методів експертної оцінки довгострокових перспектив інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних найбільш позитивно впливати на економіку і суспільство;
- аналіз явищ, які передбачають контроль і управління;
- виявлення тактичних і стратегічних конкурентних переваг, побудова планів і організація систематичних дій, що дозволяють досягти на їх основі відчутних ефектів для економіки і суспільства;
- комбінація понять «продукт» (прогнози, сценарії, пріоритети) і «процес» (встановлення зв'язків між усіма зацікавленими сторонами), що сприяє навіть не стільки передбачанню майбутнього, скільки досягнення консенсусу в суспільстві на базі планомірного діалогу між політиками, фахівцями, бізнесменами;
- складний, поетапний і багатоаспектний процес взаємодії експертних груп, що представляють різні сфери діяльності.

Такий комплексний характер форсайтної дослідження у порівнянні з традиційними методами соціально-економічного прогнозування, сьогодні поступово забезпечує формування інноваційно орієнтованого погляду на майбутнє лісового господарства [2].

Таким чином, приймаючи до уваги існуючу практику стратегування у лісовому секторі розвинутих країн та враховуючи різносторонній характер відтворювальних процесів у лісовому господарстві (від лісовирощування до лісопереробки), просторово-часові особливості лісогосподарювання, розробка стратегій розвитку територіальних лісогосподарських комплексів повинні здійснюватися на основі використання методології форсайту.

Форсайт – це систематичний процес колективного формування уявлення про властивості майбутнього лісового господарства (і, перш за все, на основі лісовпорядкування) у середньо- та довгостроковій перспективі. Його основна мета полягає в максимальному урахуванні цих властивостей сьогодні при формуванні оптимальних управлінських рішень, а також і в регулюванні та стимулюванні заходів (дій) для досягнення необхідних реалій майбутнього стану простору лісогосподарювання.

Застосування форсайтної методології для визначення (обґрунтування) сценарію формування територіального лісоресурсного капіталу необхідно застосовувати, зокрема, методи евристичного прогнозування (метод експертних оцінок, метод колективної генерації ідей та ін.). Після визначення сценарію трансформації простору лісогосподарювання у контексті формування територіального лісоресурсного капіталу встановлюється ієрархія проблем і створюється дерево цілей. Потім стосовно до даного сценарію моделюються підсистеми імітаційної моделі, тобто, для кожної підсистеми формується конкретна методологічна модель. Це загальна схема оцінки територіального лісоресурсного капіталу. Вона, в залежності від спеціалізації, специфіки інтеграції в бізнес-процеси, може бути більш-менш деталізована. Виходячи з цього, вибираються критерії і методи системної оцінки просторово-територіального лісогосподарювання.

Основними домінантними стратегіями трансформації простору лісогосподарювання на бізнес-екосистемній основі у контексті застосування форсайт-технологій можуть бути, наприклад, такі: стратегія ігнорування необхідності екосистемного управління збалансованим лісогосподарюванням; стратегія нейтралізації та пом'якшення негативного впливу на просторово-територіальні лісоресурсні об'єкти; стратегія підтримки функціонування лісових екосистем та попередження їх просторово-територіальної деградації; стратегія компенсації нанесеної шкоди лісовим екосистемам та їх продуктивності; стратегія раціонального використання впливу бізнес-процесів на екосистемні послуги; стратегія відновлення та

створення передумов для формування нової капіталоемної лісової продукції та екосистемних послуг у контексті формування територіального лісоресурсного капіталу.

Список використаних джерел

1. Гохберг, Л. Будущее как стратегическая задача // Форсайт. 2007. №1. С.4-5.
2. Писаренко А.И., Страхов В.В. Технология предвидения и будущее лесного хозяйства // Лесное хозяйство. 2008, № 6. С. 2-6.

Ярута М.Ю.

аспірант

*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
м. Харків*

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Інноваційний механізм управління земельними ресурсами в Україні втілює в собі поєднання загальноприйнятих світових тенденцій теорії та практики управління земельними ресурсами з невід’ємним акцентом на національні особливості рівня розвитку землекористування. Інструментом такого механізму на господарському, локальному, регіональному та національному рівнях виступає система землеустрою [1, с. 83].

Сучасний землеустрій акцентує своє функціональне забезпечення щодо організації, планування та прогнозування режиму та умов використання землі через інноваційний потенціал – проекти землеустрою, що в свою чергу характеризуються унікальністю та креативністю, та становлять обов’язкову складову землегосподарювання.

Відповідно до Земельного кодексу України та Закону України «Про землеустрій», землеустрій – це сукупність соціально-економічних й екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних утворень, суб’єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил [2].

В умовах сьогодення інноваційний механізм управління земельними ресурсами виступає орієнтиром ефективного сільськогосподарського землегосподарювання.

Основними складовими інноваційної економіки у сфері використання земельних ресурсів є: 1) найякісніша науково-освітня система; 2) ефективна інноваційна система; 3) господарююча система виробництва іннова-

ційної продукції у сфері землеустрою; 4) привабливе середовище для науково-освітньої системи.

Актуальність вивчення інноваційного механізму управління земельними ресурсами зумовлена побудовою конкурентоспроможної сучасної національної економіки, де тісно переплітаються наука та інновації. Сучасний землеустрій виступає рушійною силою для ефективного управління сільськогосподарським землекористуванням, поступово та послідовно просуваючись по всіх стадіях інноваційного циклу.

Україна потребує широкого впровадження та використання інновацій у сільськогосподарському землекористуванні на будь-якому етапі її створення.

Оперуючи ознаками інноваційної діяльності та з обґрунтуванням сутності землеустрою, зазначимо нами сформульоване поняття інноваційної діяльності у сучасному землекористуванні – це набір правил, дій і засобів досягнення кількісного та якісного росту потенціалу земельних ресурсів, що забезпечує стале природокористування, досягнення комплексу ефектів, удосконалення системи управлінських та інфраструктурних заходів.

Вітчизняна політика у сфері управління земельними ресурсами демонструє не сприйняття інновацій, низьку ефективність процесів запровадження новітніх технологій використання орних земель та відсутність належного державного контролю за їх використанням.

Основою інноваційного розвитку сільськогосподарського землекористування являється територіальна (просторова) організація територій через прийняття гнучких управлінських рішень відносно складу та структури земельних угідь, систем сівозмін, впорядкування сільськогосподарських земель, комплексу заходів з охорони ґрунтів та поліпшення екологічної ситуації.

Втілення інноваційного механізму управління земельними ресурсами має на меті: організацію сільськогосподарських землекористувань та сільських територій, адаптованих до умов виробництва з максимальною можливістю поліпшення показників господарської діяльності; приплив нових інвестицій в аграрний сектор економіки; екологічнобезпечне землекористування та поліпшення якості продуктів харчування.

Інновація у сфері землекористування являється кінцевим результатом інноваційної діяльності, що полягає у капіталізації інтелектуального потенціалу в процесі здійснення землеустрою адміністративно-територіальних утворень та його суб'єктів. Інноваційна діяльність, в свою чергу, забезпечує втілення комплексу заходів: організаційного, наукового, соціального, економічного, екологічного, інформаційного, управлінського та інфраструктурного плану [3, с. 9].

Інноваційний землеустрій повинен забезпечити його конкурентоспроможність, створити наукові передумови обмеженого режиму використання земель в контексті зупинення деградації ґрунтового покриву, адаптувати систему посівів сільськогосподарських культур до якісних параметрів ґрунтового покриву та сприяти ефективним умовам для розвитку підприємницької активності на землі [4, с. 113].

Роль інноваційного механізму управління земельними ресурсами слід концептуально розглядати як посилювач нагромадження вартості земельного капіталу та чинник ефективного землегосподарювання.

Список використаних джерел

1. Лазарева О.В. Інноваційний характер розвитку сучасного землеустрою // Економіка та управління підприємствами. № 1. 2018. С. 81-87.
2. Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 р. № 858 зі змінами та доповненнями. (Дата оновлення: 01.04.2018р.) URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 28.11.2018 р.).
3. Третяк А.М., Третяк Н.А. Сучасний землеустрій в Україні: поняття, сутність, тенденції розвитку. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2016. № 3. С. 3–11.
4. Лазарева О.В. Методологічні аспекти формування інноваційної моделі землекористування. Збалансоване природокористування: наук.-практ. журн. Представлений у міжнародних та науково метричних базах Index Copernicus, Research Bible, РИНЦ. № 2. 2014. С. 110–114.

[illegible]

ДЛЯ НОТАТОК

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Підписано до друку 11.12.2018.
Формат 60х84 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Умовн. друк. аркушів — 5,81.

Тираж 300 прим.

Замовлення № _____

ТОВ «ДІА»
Свідоцтво ДК № 1149 від 12.12.2002 р.
вул. Васильківська, 45, м. Київ, 03022, Україна
тел./факс 455-91-52